

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง “การจัดการเรียนการสอนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี” ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และได้นำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิด เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน

๒.๑.๑ ความหมายของการจัดการเรียนการสอน

๒.๑.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน

๒.๑.๓ ทฤษฎีการจัดการเรียนการสอน

๒.๑.๔ หลักการจัดการเรียนการสอน

๒.๑.๕ องค์ประกอบของการจัดการเรียนการสอน

(๑) ด้านหลักสูตรการจัดการเรียนการสอน

(๒) ด้านสื่อการเรียนการสอน

(๓) ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

(๔) ด้านการวัดผลและประเมินผล

๒.๒ การจัดการเรียนการสอนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

๒.๒.๑ พระพุทธศาสนากับการศึกษาของไทย

๒.๒.๒ ความเป็นมาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

๒.๒.๓ การจัดตั้งและดำเนินงานของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

๒.๒.๔ หลักสูตรการศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

๒.๒.๕ การจัดการเรียนการสอนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

๒.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๔ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิด เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน

การจัดการเรียนการสอนตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ ยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถ และพัฒนาตนเองได้และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด การจัดการเรียนการสอนจึงจำเป็นต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนา โดยเน้นความสำคัญทั้งด้านความรู้ ด้านทักษะ / กระบวนการ และด้านคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมไปพร้อม ๆ กัน ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงนำเสนอในส่วนที่เป็นแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนก่อน เพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจในหลักของการจัดการเรียนการสอน โดยเป็นการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่ มีนักวิชาการในด้านการศึกษานำเสนอไว้ตามหัวข้อต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ ความหมายของการจัดการเรียนการสอน

การจัดการเรียนการสอนในศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ตามหลักสูตร การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พุทธศักราช ๒๕๕๐ ดำเนินการเรียนการสอนโดยครูที่เป็น บรรพชิต และครูที่เป็นคฤหัสถ์ ก่อนที่จะทำการศึกษาในรายละเอียดต่าง ในเบื้องต้นผู้วิจัยขอ นำเสนอในส่วนที่เป็นความหมายของการจัดการเรียนการสอน โดยรวบรวมมาจากนักวิชาการต่าง ๆ ที่ได้ให้ความหมายเอาไว้อย่างหลากหลายดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของการเรียนการสอนไว้ดังนี้ เรียน หมายถึง เข้ารับ ความรู้จากผู้เรียน รับการฝึกฝนอบรมเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ หรือความชำนาญ เช่น เรียน หนังสือ เรียนวิชาความรู้ ฝึกให้เกิดความรู้ความเข้าใจจนเป็นหรือมีความชำนาญ ส่วนคำว่า สอน หมายถึง บอกวิชาความรู้ เช่น ครูสอนหนังสือนักเรียน, แสดงให้เข้าใจโดยวิธีบอกหรือทำให้เห็น เป็นตัวอย่างเพื่อให้ผู้รู้ตัวชั่ว เป็นต้น เช่น สอนให้แม่ไม้มวยไทย สอนเย็บปักถักร้อย เป็นต้น^๑

สวัสดี สายประสิทธิ์ มงคล ลำอางและสมบุรณ์ วัฒนวรพงศ์ ได้กล่าวว่า การเรียน หมายถึง กระบวนการแก้ปัญหา ซึ่งจะทำให้เกิดผลของการเรียนรู้ในด้านการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรม ส่วนการสอน หมายถึง ความพยายามของบุคคลๆ หนึ่งหรือหลายๆ คนเพื่อให้เกิด การเรียนรู้^๒

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนาน มีบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๘๖๕, ๑๑๔๗.

^๒สวัสดี สายประสิทธิ์, มงคล ลำอาง และสมบุรณ์ วัฒนวรพงศ์, คู่มือสอบและปฏิบัติราชการ ตำแหน่งครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ผู้อำนวยการโรงเรียน หัวหน้าการประถมศึกษา อำเภอ/กิ่งอำเภอ ผู้อำนวยการ ประถมศึกษาจังหวัดและผู้ช่วยฯทุกตำแหน่ง, (กรุงเทพมหานคร : มิตรสัมพันธ์กราฟฟิคอาร์ต, ๒๕๔๕), หน้า ๕๕๔.

บุญชม ศรีสะอาด ได้กล่าวว่า การเรียนต้องอาศัยการสอนซึ่งเป็นกิจกรรมที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ส่วนการสอน หมายถึง การจัดดำเนินการของผู้สอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้โดยผู้เรียนจะต้องทำกิจกรรมด้วยตนเอง^๓

ลออ การุณวณิช และคณะ ได้ให้ความหมายของคำว่า การเรียนการสอน หมายถึง การสอนซึ่งมีความหมายแคบอยู่เพียงเฉพาะการให้ความรู้แก่นักเรียน การสอนจึงหมายความว่าเพียงแต่กิจกรรมที่ครูกระทำให้นักเรียนได้ความรู้แต่เพียงภายในห้องเรียนเท่านั้น ปัจจุบันการสอนมีความหมายกว้างออกไปตามหลักปรัชญาการศึกษาที่ยึดถือ^๔

ปรีชาพร วงศ์อนุตรโรจน์ ได้ให้ความหมายของคำว่า การเรียนการสอน มีความหมายกว้างกว่าการสอนโดยทั่วไป ดังนั้นจึงหมายถึง กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสอนด้วย เช่น การใช้สื่อการสอน การจัดกิจกรรมระหว่างสอน การทดสอบ เป็นต้น^๕

ทิสนา แคมมณี ได้ให้ความหมายของคำว่า การเรียนการสอน หมายถึง การสอนโดยคำนึงถึงการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญ ความหมายของการสอนเปลี่ยนแปลงไปจากการถ่ายทอดความรู้ มาเป็นการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ซึ่งต้องอาศัยวิธีการที่หลากหลาย^๖

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช ได้ให้ความหมายของคำว่า การเรียนการสอน หมายถึง กระบวนการจัดกิจกรรมประสบการณ์การเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร จำต้องเป็นกิจกรรมและประสบการณ์ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้^๗

สรุปได้ว่า การเรียนการสอน มีความหมายกว้างกว่าในอดีต เพราะหมายถึง การจัดการเรียนการสอนให้กับผู้เรียน เพื่อช่วยให้นักเรียนได้เกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร โดยการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดประสบการณ์ และมักจะใช้ควบคู่กับการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรเพื่อให้นักเรียนได้เกิดการเรียนรู้ที่ไม่ได้อยู่แต่ภายในห้องเรียนเท่านั้น

^๓บุญชม ศรีสะอาด, การพัฒนาการสอน, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๑), หน้า ๑ – ๒.

^๔ลออ การุณวณิช และคณะ, วิธีสอนทั่วไป, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๔๓.

^๕ปรีชาพร วงศ์อนุตรโรจน์, จิตวิทยาการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ, ๒๕๔๖), หน้า ๕๓.

^๖ทิสนา แคมมณี, ศาสตร์การสอน (องค์ความรู้เพื่อการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ), พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๕.

^๗มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช, เอกสารการสอนชุดวิทยาการการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช, ๒๕๔๐), หน้า ๒๐๗.

๒.๑.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนมีนักวิชาการหลายท่านได้นำเสนอไว้อย่างหลากหลาย ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและรวบรวมเอกสาร นำมาวิเคราะห์และประมวลพร้อมทั้งได้นำแนวคิดของนักวิชาการบางท่านมานำเสนอไว้ดังต่อไปนี้

ทิตินา แชมมณี ได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนไว้ว่า การสอน มีวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัย เริ่มตั้งแต่การคิดถึงการสอนในฐานะที่เป็นศิลปะ และเป็นศาสตร์ และค่อย ๆ มีวิวัฒนาการจากการสอนที่ไม่เป็นรูปแบบจนกลายมาเป็นการสอนที่มีรูปแบบหรือแบบแผน โดยเริ่มตั้งแต่การใช้วิธีการครอบงำความคิดของผู้เรียน ต่อมาเปลี่ยนไปเป็นการพรัสอนความคิด ความเชื่อ ชักจูง โน้มน้าวให้ผู้เรียนคล้อยตาม ต่อไปจึงเริ่มมีการสอนซึ่งเน้นบทบาทของครู แล้วจึงก้าวเข้าสู่การสอนอย่างมีแบบแผนโดยใช้หลักวิชาจากการศึกษาค้นคว้าวิจัยมากขึ้น แต่ยังมีครูยึดครูเป็นศูนย์กลาง หลังจากนั้นจุดเน้นได้เริ่มเปลี่ยนจากครู ไปเป็นผู้เรียน คำว่าสอนจึงเปลี่ยนไปเป็น การเรียนการสอน ซึ่งเน้นบทบาทของผู้เรียนในการเรียนรู้ และครอบคลุมการเรียนรู้ที่กว้างขึ้น^๕

สตีฟ (Stumpf, S.E.) อ้างใน พระมหากิติ เกตุเรน ได้กล่าวถึงแนวคิดในการจัดการเรียนการสอนไว้ว่า การจัดการเรียนการสอนจะต้องให้ความสำคัญกับการให้เสรีภาพแก่ผู้เรียนในการเรียนรู้ ให้ผู้เรียนเป็นตัวของตัวเองมากที่สุด รวมทั้งสนับสนุนให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าหาความหมาย และสาระสำคัญของชีวิตด้วยตนเอง มีเสรีภาพในการเลือก ในการตัดสินใจ และรับผิดชอบต่อการเรียนการสอนของตนเอง เนื้อหาของหลักสูตรจะต้องมุ่งไปที่ที่จะช่วยให้นักเรียนมีความเข้าใจตนเอง และเป็นตัวของตัวเอง เช่น ศิลปะ ปรัชญา การเขียน เป็นต้น และเน้นการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งพัฒนานักเรียนเป็นรายบุคคล^๖

พระราชวรมนิ ได้กล่าวถึงแนวคิดในการจัดการเรียนการสอนว่า ควรจะเป็นกระบวนการที่ช่วยให้มนุษย์แสวงหาจุดหมายให้แก่ชีวิต ว่า ชีวิตควรอยู่เพื่ออะไรและอย่างไร นับว่าเป็นเรื่องสำคัญที่ผู้สอนจะต้องจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้รู้ว่าจุดหมายของชีวิตคืออะไร หรือชีวิตเกิดมาเพื่ออะไร เพราะชีวิตเองก็ไม่รู้ว่าตัวเองเกิดมาเพื่ออะไร คือ ชีวิตไม่มีจุดหมายในการเกิดนั่นเอง

^๕ทิตินา แชมมณี, ศาสตร์การสอน (องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ), หน้า ๕.

^๖อ้างใน พระมหากิติ เกตุเรน, “ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับแรงจูงใจในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, (คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๒๑ – ๒๒.

หรืออีกนัยหนึ่ง จุดหมายของชีวิตไม่ใช่สิ่งที่มีติดมากับชีวิต แต่เป็นสิ่งที่เราควรกำหนดให้แก่ชีวิต และการศึกษาที่ควรจะช่วยให้ผู้เรียนได้รู้จุดหมายของชีวิต^{๑๐}

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ ได้นำพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ที่ดำรัสเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนไว้ว่า การจัดการเรียนการสอนที่มุ่งให้บรรลุจุดหมายของการศึกษา การจัดการเรียนการสอนจึงควรมุ่งในด้านวิชาการโดยการต่อยอดความรู้ควบคู่ไปกับการฝึกฝนขัดเกลาทางความคิด ความประพุดติและคุณธรรม โดยให้มีความเข้าใจในหลักเหตุผล มีความซื่อสัตย์สุจริต รู้จักรับผิดชอบและตัดสินใจในทางที่ถูกต้องเป็นธรรม และควรให้มีการเรียนรู้ทั้งทางด้านทฤษฎีและปฏิบัติควบคู่กันไป โดยเน้นการเรียนรู้แบบสหวิทยาการ และการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสมกับสังคมไทย^{๑๑}

วัฒนาพร ระงับทุกข์ ได้กล่าวถึงแนวคิดในการจัดการเรียนการสอน ไว้ว่า การเรียนการสอนเป็นหน้าที่หลักของครูผู้สอน ไม่ว่าจะเป็นการสอนในระดับใดหรือวิชาใดก็ตาม ครูที่มีความสามารถในการสอนก่อนดำเนินการสอน ควรศึกษาจุดหมายของการเรียนการสอนของนักเรียนว่า จะเรียนอย่างไรจะสอนอย่างไร และจะเลือกวิธีการสอนแบบไหน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๒๒ กำหนดแนวทางในการจัดการศึกษาไว้ว่า การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้ และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด ฉะนั้น ผู้สอน ครู และผู้จัดการศึกษาจะต้องเปลี่ยนแปลงบทบาทจากการเป็นผู้ชี้แนะผู้ถ่ายทอดความรู้ ไปเป็นผู้ช่วยเหลือ ส่งเสริม และสนับสนุนผู้เรียนในการแสวงหาความรู้จากสื่อและแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ และให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่ผู้เรียน เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นไปใช้สร้างสรรค์ความรู้ของตน^{๑๒}

กรมวิชาการ ได้กล่าวถึงการจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๕ ไว้ว่า สถานศึกษาควรจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้น การฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้ป้องกันและแก้ไขปัญหา จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น รักการ

^{๑๐}พระราชวรมนู, **ปรัชญาการศึกษาไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (ฉบับแก้ไขปรับปรุง), (กรุงเทพมหานคร : โกลด์คัมทอง, ๒๕๒๕), หน้า ๒๗.

^{๑๑}เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, **จอมปราชญ์นักการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : ชัคเชสมีเดีย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๘.

^{๑๒}วัฒนาพร ระงับทุกข์, **แผนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง**, (กรุงเทพมหานคร : เอล ที เพรส, ๒๕๔๒), หน้า ๓๐ – ๓๑.

อ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง ผสมผสานสาระความรู้ต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน ปลุกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ อำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้^{๑๓}

สรุปได้ว่า การจัดการเรียนการสอน ต้องจัดให้สอดคล้องกับความถนัดและความสนใจของผู้เรียน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีการจัดการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะ ฝึกกระบวนการคิด ฝึกกระบวนการจัดการ รู้จักการเผชิญกับสถานการณ์ต่าง ๆ รวมถึงสถานการณ์เฉพาะหน้า มีการประยุกต์ความรู้มาใช้ในการแก้ปัญหา และป้องกันเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และรอบรู้ เป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี

๒.๑.๓ ทฤษฎีการจัดการเรียนการสอน

ในส่วนนี้ ผู้วิจัยจะได้ประมวลทฤษฎีการจัดการเรียนการสอนมานำเสนอ เพื่อที่จะให้เห็นภาพรวม หรือสาระสำคัญของทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนการสอนที่สำคัญ ๆ ที่ได้รับการพัฒนามาจากอดีตสู่ปัจจุบัน ข้อมูลชุดนี้จะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการออกแบบการเรียนการสอน เพื่อให้บรรลุผลตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งทฤษฎีการจัดการเรียนการสอนที่ผู้วิจัยประมวลมามีดังนี้

การ์ดเนอร์ (Gardner) อ้างในพระมหากิติ เกตุเรน เป็นผู้บุกเบิกทฤษฎีพหุปัญญา (Theory of Multiple Intelligences) แนวคิดของเขาได้กลายมาเป็นทฤษฎีที่มีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษาและการเรียนการสอนอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน Gardner ได้นำเสนอแนวทางในการทำทฤษฎีพหุปัญญามาปรับใช้ในการเรียนการสอน ดังนี้^{๑๔}

๑) ผู้เรียนแต่ละคนมีเชาวน์ปัญญาในแต่ละไม่เหมือนกัน ดังนั้นในการจัดการเรียนการสอนควรมีกิจกรรมเรียนรู้ที่หลากหลาย สามารถส่งเสริมเชาวน์ปัญญาหลาย ๆ ด้าน ไม่มุ่งพัฒนาเชาวน์ปัญญาเพียงด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น การจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการของสติปัญญาหลาย ๆ ด้าน ช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสที่จะพัฒนาดตนเองอย่างรอบด้าน ทั้งช่วยส่งเสริมอัจฉริยภาพของผู้เรียนไปในตัวด้วย

^{๑๓}กรมวิชาการ, หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๕, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๕), หน้า ๓.

^{๑๔}อ้างใน พระมหากิติ เกตุเรน, “ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับแรงจูงใจในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์”, วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, (คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๒๑ – ๒๒.

๒) ผู้เรียนมีระดับพัฒนาการในเขาวนปัญญาแต่ละด้านไม่เท่ากัน จำเป็นที่จะต้องจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับขั้นพัฒนาการในแต่ละด้านของผู้เรียน เช่น เด็กที่มีเขาวนปัญญาด้านดนตรีสูง ต่างจากเด็กคนอื่น ๆ เป็นต้น การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนควรต้องแตกต่างไปจากเด็กที่มีขั้นพัฒนาการในด้านนั้นต่ำกว่า

๓) นักเรียนแต่ละคนมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างกันออกไป การสอนควรเน้นการส่งเสริมความเป็นเอกลักษณ์ของผู้เรียน ผู้สอนควรสอนโดยเน้นให้ผู้เรียนค้นหาเอกลักษณ์ของตน สร้างความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ของตน และเคารพในเอกลักษณ์ของผู้อื่น

๔) ระบบการวัดและประเมินผล ควรมีการประเมินหลาย ๆ ด้าน และในแต่ละด้านควรเป็นการประเมินในสภาพการณ์ของปัญหาที่สามารถแก้ปัญหาได้ด้วยอุปกรณ์ที่สัมพันธ์กับเขาวนปัญญาด้านนั้น ๆ

เพียร์เจ (Piaget) อ้างในพระมหากิติ เกตุเรน ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการทางด้านความคิดของเด็ก พบว่า การเรียนรู้ของเด็กเป็นไปตามพัฒนาการทางสติปัญญา เป็นไปตามวัยต่าง ๆ เป็นลำดับขั้นพัฒนาการเป็นสิ่งที่เป็นไปตามธรรมชาติ ไม่ควรที่จะเร่งเด็กให้ข้ามจากพัฒนาการขั้นหนึ่งไปสู่อีกขั้นหนึ่ง เพราะจะทำให้เกิดผลเสียต่อเด็ก แต่การจัดประสบการณ์ส่งเสริมพัฒนาการของเด็กในช่วงเด็กกำลังพัฒนาไปสู่ขั้นที่สูงกว่า สามารถช่วยให้เด็กพัฒนาไปได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ในการจัดการเรียนการสอนได้ดังนี้^๔

๑) ควรจัดการเรียนการสอนที่คำนึงถึงพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็ก และจัดประสบการณ์ให้เด็กอย่างเหมาะสมกับพัฒนาการนั้น ไม่ควรที่จะบังคับให้เด็กเรียนในสิ่งที่ยังไม่พร้อม หรือยากเกินพัฒนาการตามวัยของตน เพราะจะทำให้เกิดเจตคติที่ไม่ดีขึ้นได้

๒) การจัดการเรียนการสอนควรให้ความสนใจ และสังเกตเด็กอย่างใกล้ชิด จะช่วยให้ได้ทราบลักษณะเฉพาะตัวของเด็ก

๓) ในการจัดการเรียนการสอนเด็กเล็ก ๆ เด็กจะรับรู้ส่วนรวมได้ดีกว่าส่วนย่อย ดังนั้นผู้สอนควรสอนภาพรวมก่อนแล้วจึงแยกสอนทีละส่วน

๔) ในการสอนสิ่งใดให้กับเด็ก ควรเริ่มจากสิ่งที่เด็กคุ้นเคย หรือมีประสบการณ์มาก่อนแล้วจึงเสนอสิ่งใหม่ท่ามีความสัมพันธ์กับสิ่งเก่า ซึ่งจะช่วยให้เด็กซึมซับและจัดระบบความรู้ของเด็กไปด้วย

^๔อ้างใน พระมหากิติ เกตุเรน, “ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับแรงจูงใจในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์”, วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, (คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๒๑ – ๒๒.

๕) การจัดการเรียนการสอนควรเปิดโอกาสให้เด็กได้รับประสบการณ์ และมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมมาก ๆ ช่วยให้เด็กดูดซึมข้อมูล อันเป็นการส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็ก

มาร์สโลว์ (Maslow) อ้างใน พระมหาภักดี เกตุเรณ ได้นำเสนอทฤษฎีความต้องการที่นำมาประยุกต์เข้ากับการจัดการเรียนการสอน ได้ดังนี้^{๑๖}

๑) การจัดการเรียนการสอนจะต้องเข้าถึงความต้องการพื้นฐานของมนุษย์สามารถช่วยให้เข้าใจพฤติกรรมของบุคคลได้ เนื่องจากพฤติกรรมเป็นการแสดงออกของความต้องการของบุคคล

๒) การจัดการเรียนการสอนที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี จำเป็นต้องตอบสนองความต้องการพื้นฐานที่เขาต้องการเสียก่อน

๓) การจัดการเรียนการสอนในส่วนของกระบวนการสอน ถ้าหากผู้สอนสามารถหาได้ว่าผู้เรียนแต่ละคนมีความต้องการอยู่ในระดับใด ขึ้นใด ผู้สอนสามารถใช้ความต้องการพื้นฐานของผู้เรียนนั้นเป็นแรงจูงใจช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี

๔) การจัดการเรียนการสอนหากช่วยให้ผู้เรียนได้รับการตอบสนองความต้องการพื้นฐานของตนอย่างเพียงพอ การให้อิสราภาพและเสรีภาพแก่ผู้เรียนในการเรียนรู้ การจัดบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ จะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ในการรู้จักตนเองตามสภาพความเป็นจริง

ทิตินา แคมมณี ได้นำพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชที่ได้พระราชทานไว้เมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๔ มีใจความว่า

“...ลักษณะของการศึกษา หรือการเรียนรู้นั้นมีอยู่ ๑ ลักษณะ ได้แก่ เรียนรู้ตามความคิดของผู้เรียนอย่างหนึ่ง เรียนรู้ด้วยการขบคิดพิจารณาของตนเองให้เหตุผลอย่างหนึ่ง กับเรียนรู้จากการปฏิบัติฝึกฝนจนประจักษ์ผล และเกิดความคล่องแคล่วชำนาญอีกอย่างหนึ่ง การเรียนรู้ทั้งสามลักษณะนี้ จำเป็นต้องกระทำไปด้วยกันให้สอดคล้อง และอุดหนุนให้ส่งเสริมกันจึงจะช่วยให้เกิดความรู้จริง พร้อมทั้งความสามารถที่จะนำมาใช้ทำการต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพได้...”

^{๑๖}อ้างใน พระมหาภักดี เกตุเรณ, “ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับแรงจูงใจในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์”, *วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต*, (คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๒๑ – ๒๒.

จะเห็นได้ว่า พระราชดำรัสข้างต้น สะท้อนให้เห็นแนวพระราชดำริเกี่ยวกับเนื้อหาความรู้ และสาระของการศึกษาว่า ควรประกอบด้วยองค์ ๓ คือ ความรู้ ความคิด และความประพฤติ ในการจัดการเรียนการสอนนั้นมีเป้าหมายของการศึกษาความรู้ทุกอย่างเพื่อให้เกิดปัญญา ซึ่งต้องอาศัยการนำความทั้งหมดมาคิดพิจารณาใคร่ครวญ ให้เกิดเป็นความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ชัดเจน แม่นยำ และฝึกฝนนำความรู้ความเข้าใจนั้นไปใช้ให้เป็นประโยชน์ในสถานการณ์ต่าง ๆ^{๙๙}

ประเวศ วะสี ศ.นพ. ได้นำเสนอถึงหลักในการจัดการเรียนการสอนของไทยว่า การศึกษาที่ดีควรจะทำให้คนให้ฉลาด เป็นคนดีและมีความสุข กระบวนการเรียนรู้ควรเน้นที่การช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีเรียน และสามารถเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยได้นำเสนอวิธีการเรียนการสอนที่ปรับมาจากแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับปัญญา ๓ อัน ได้แก่ สุตมยปัญญา (ปัญญาที่ได้มาจากการรับฟัง) จินตามยปัญญา (ปัญญาอันได้มาจากการคิด) และภาวนามยปัญญา (ปัญญาอันได้มาจากการภาวนา) ปรับมาใช้ในการเรียนการสอนได้ดังนี้^{๑๐๐}

๑) การเรียนการสอน จะต้องเป็นการจัดการศึกษาที่มาจากสัมผัสความจริง ได้แก่ ความจริงทางธรรมชาติ ความจริงทางสังคม วัฒนธรรม ความจริงโดยการทำงานและกิจกรรม ความจริงที่เป็นสุนทรีย์ และความจริงทางข้อมูลข่าวสาร

๒) การเรียนการสอน จะต้องเป็นการศึกษาจากการคิด การคิดเป็นกระบวนการที่สัมพันธ์และต่อเนื่องจากการศึกษาโดยสัมผัสความจริง ประกอบ การฝึกสังเกต การฝึกบันทึก การฝึกการนำเสนอต่อที่ประชุม และการฝึกการฟัง เป็นต้น

๓) การเรียนการสอน จะต้องเป็นการศึกษาจากการเจริญสติ เป็นวิธีการทางปัญญา ที่จะช่วยให้การสัมผัสความจริง และการคิดมีความตรงและคมชัดมากขึ้น ทำให้เอาปัญญามาใช้ได้ทัน ช่วยป้องกันความผิดพลาด และสกัดกั้นความไม่ดีงามไม่ให้เข้ามาสู่ตัว ทั้งยังเป็นเครื่องรักษาสุขภาพได้อย่างดีอีกด้วย

^{๙๙} ทัศนา แหมมณี, ศาสตร์การสอน (องค์ความรู้เพื่อการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ), หน้า ๑๗๑ – ๑๗๓.

^{๑๐๐} ประเวศ วะสี ศ.นพ., กระบวนการทางปัญญา, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์ และ สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๒), หน้า ๒๖ – ๒๘.

รุ่ง แก้วแดง ดร. ได้นำเสนอถึงหลักในการจัดการเรียนการสอนโดยกล่าวว่า การจัดการเรียนการสอนประกอบด้วยกระบวนการหลัก ๒ กระบวนการ คือ กระบวนการเรียนรู้กับกระบวนการสอน ซึ่งกระบวนการสอนจะต้องเป็นไปเพื่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ท่านได้วิเคราะห์และนำเสนอหลักการจัดการเรียนการสอนไว้ดังนี้^{๑๕}

๑) การจัดการเรียนการสอนจะต้องให้ผู้เรียนเป็นผู้มีบทบาทมากที่สุดในกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนสภาพจากห้องสอนให้เป็นห้องเรียน และห้องเรียนเป็นโรงเรียน

๒) การจัดการเรียนการสอนโดยครูเปลี่ยนบทบาทของตนจากการถ่ายทอดความรู้มาเป็นการสนับสนุนส่งเสริมช่วยเหลือ และอำนวยความสะดวก ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และสร้างความรู้ด้วยตนเอง

๓) การจัดการเรียนการสอน จะต้องปรับการจัดหลักสูตร และกระบวนการเรียนการสอนให้มีลักษณะบูรณาการมากขึ้น เปลี่ยนจากการเรียนรายวิชาเป็นการเรียนแบบองค์รวม เพราะจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถสร้างความรู้แบบองค์รวมที่เชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันของตนได้

๔) การจัดการเรียนการสอน จะต้องจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง และเรียนรู้ตามความสนใจมากขึ้น มีความสุข สนุกกับการศึกษาเรียนรู้ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

๕) การจัดการเรียนการสอน จะต้องให้ผู้สอนฝึกฝนให้ผู้เรียนรู้จักเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

๖) การจัดการเรียนการสอน ผู้สอนควรเปิดโอกาส และกระตุ้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย การเรียนแบบใหม่เป็นการเรียนตลอดเวลา เป็นการเรียนตามความพร้อม ผู้เรียนสามารถเรียนได้ทุกเวลา เรียนที่ไหนก็ได้ และสอบที่ไหน เมื่อไหร่ก็ได้เช่น

สรุปได้ว่า ความก้าวหน้าทางด้านวิทยาการ วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีของโลก และโดยเฉพาะประเทศตะวันตก รวมทั้งการที่นักศึกษาของไทยได้มีโอกาสไปศึกษาต่างประเทศเหล่านั้น ทำให้ได้แนวคิดที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดการเรียนการสอนของไทย ทั้งที่เป็นการนำเอาทฤษฎีของตะวันตกมาประยุกต์ใช้โดยตรง หรือแม้แต่การนำเอาหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ให้เป็นทฤษฎีการจัดการเรียนการสอน ซึ่งนับว่าเป็นคุณอนันต์ต่อวงการศึกษานี้ของไทย

^{๑๕} รุ่ง แก้วแดง ดร., ปฏิวัติการศึกษาไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๐), หน้า ๕๐ – ๑๑๕.

๒.๑.๔ หลักการจัดการเรียนการสอน

ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร ที่นักการศึกษาของไทยได้นำเสนอเอาไว้ อย่างหลากหลายแนวคิด เมื่อได้ทำการรวบรวมแล้ว สามารถประมวลมานำเสนอให้ทราบถึง แนวทางของหลักในการจัดการเรียนการสอน ที่เข้ากับสถานศึกษา และผู้เรียนของประเทศไทยได้ เป็นอย่างดี ดังมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ทิตินา แคมมณี ได้นำเสนองานเขียนเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนโดยยึดครูเป็น ศูนย์กลางเป็นการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เนื้อหาสาระ ข้อความรู้ ข้อมูล ข้อเท็จจริง รวมทั้งทักษะต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็วและเป็นที่เข้าใจของผู้เรียน ผู้สอนต้องมีการ วางแผนอย่างดีในการนำเสนอข้อมูลความรู้อย่างกระชับ ชัดเจน และนำเสนออย่างเหมาะสมกับ วัตถุประสงค์ของการเรียนรู้และวัยของผู้เรียน การสอนแบบนี้ได้รับการนำไปใช้และพิสูจน์ทดสอบ แล้วว่ามีประสิทธิภาพจริง การจัดการเรียนการสอนแบบยึดครูเป็นศูนย์กลางมีหลักการดังต่อไปนี้^{๒๐}

๑) การจัดเนื้อหาสาระอย่างเหมาะสม เป็นไปตามลำดับขั้นตอน หรือลำดับมโนทัศน์จากขั้นที่เป็นพื้นฐาน ไปสู่ขั้นที่สูงซับซ้อนขึ้นจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจเนื้อหาสาระนั้น ได้ดี

๒) การตรวจสอบพื้นฐานความรู้เดิมที่ผู้เรียนจำเป็นต้องใช้ในการทำความเข้าใจ ความรู้ใหม่ เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการเรียนรู้สิ่งใหม่ จะช่วยให้เรียนรู้สิ่งใหม่ได้ดีและรวดเร็วขึ้น

๓) การนำเสนอเนื้อหาสาระอย่างกระชับ ชัดเจน โดยมีตัวอย่างประกอบรวมทั้ง การให้ผู้เรียนซักถาม จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้เร็ว

๔) การฝึกปฏิบัติใช้ความรู้หรือทักษะที่เรียนรู้เป็นสิ่งจำเป็น การฝึกปฏิบัติช่วยให้ ผู้เรียนสามารถนำความรู้ ข้อมูลหรือทักษะ ที่รู้การกระทำ และช่วยทำให้เกิดความเข้าใจในข้อความรู้นั้นลึกซึ้ง

๕) การได้รับข้อมูลป้อนกลับ หรือทราบผลของการปฏิบัติของตนเอง จะช่วยให้ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และสามารถปรับปรุงการปฏิบัติของตนให้อยู่ในระดับที่ต้องการ

๖) การฝึกปฏิบัติอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ช่วยให้เกิดทักษะความชำนาญ

^{๒๐}ทิตินา แคมมณี, **ศาสตร์การสอน** (องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ), หน้า ๑๑๓ – ๑๑๔.

วรภัทร์ ภูเจริญ ดร. ได้นำเสนอเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางว่า การจัดการเรียนการสอนที่ชี้ให้ผู้เรียนเป็นตัวตั้ง โดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับผู้เรียน และประโยชน์สูงสุดที่ผู้เรียนควรจะได้รับ และมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างตื่นตัว และได้ใช้กระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ อันจะนำผู้เรียนไปสู่การเกิดการเรียนรู้ที่แท้จริงที่เป็นไปอย่างรอบด้าน ทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา สังคมและอารมณ์ เพราะพัฒนาการทั้ง ๔ ด้านมีความสัมพันธ์ต่อกันและกัน และส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ดังรายละเอียดต่อไปนี้^{๒๑}

- ๑) การมีส่วนร่วมอย่างตื่นตัวทางกาย
- ๒) การมีส่วนร่วมอย่างตื่นตัวทางสติปัญญา
- ๓) การมีส่วนร่วมอย่างตื่นตัวทางอารมณ์
- ๔) การมีส่วนร่วมอย่างตื่นตัวทางสังคม

วิจารณ์ พานิช ได้กล่าวถึงการจัดการเรียนการสอนอีกรูปแบบหนึ่งคือ การเรียนการสอนที่ไม่มีครู เป็นการจัดการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง โดยใช้เทคโนโลยีที่พัฒนาก้าวหน้าขึ้นอย่างรวดเร็วให้เกิดประโยชน์ต่อการจัดการเรียนการสอน มีหลักการดังนี้^{๒๒}

- ๑) วิเคราะห์เนื้อหา และจัดแบ่งเนื้อหาสาระออกเป็นส่วนย่อย ๆ ที่มีความต่อเนื่องเป็นลำดับขั้น และนำเสนอทีละขั้นไม่กระโดดข้ามขั้นจะช่วยให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในเนื้อหาสาระนั้นได้ดี
- ๒) การให้ผู้เรียนมีโอกาสดูตรวจสอบการเรียนรู้ของตนเอง ช่วยให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจในการเรียนรู้ต่อไป และสามารถแก้ไขข้อบกพร่องของตนเองได้
- ๓) การให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามความสามารถของตน จะช่วยให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการเรียน
- ๔) การให้ผู้เรียนได้ศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเอง ช่วยให้ผู้เรียนใส่ใจต่อการเรียนรู้ และเรียนรู้ที่จะรับผิดชอบและควบคุมกำกับการเรียนรู้ของตน

^{๒๑}วรภัทร์ ภูเจริญ ดร., **Productivity** วิถีพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, ๒๕๕๒), หน้า ๑๖.

^{๒๒}วิจารณ์ พานิช, **วิถีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ ๒๑**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๕๕), หน้า ๒๗ – ๒๘.

ธน ฤทธิกุล ได้กล่าวว่า หลักในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ดีมีดังต่อไปนี้^{๒๓}

๑) การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ควรเป็นไปอย่างมีชีวิตชีวา ผู้เรียนจึงควรมีบทบาทรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตน และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน

๒) การเรียนรู้เกิดขึ้นได้จากแหล่งต่างกัน ประสบการณ์ความรู้สึกนึกคิดของแต่ละบุคคล จึงเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ

๓) การเรียนรู้ที่ดี ต้องเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการสร้างความรู้ความเข้าใจด้วยตนเอง จึงจะช่วยให้ผู้เรียนจดจำ และสามารถใช้การเรียนรู้นั้นเป็นประโยชน์ได้ การเรียนรู้ที่ผู้เรียนค้นพบด้วยตนเอง มีส่วนช่วยให้เกิดความเข้าใจลึกซึ้งและจดจำได้ดี

๔) การเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้มีความสำคัญ หากผู้เรียนเข้าใจและมีทักษะในเรื่องกระบวนการเรียนรู้จะสามารถใช้เป็นเครื่องมือแสวงหาความรู้ และคำตอบต่าง ๆ ที่ตนต้องการได้

๕) การเรียนรู้ที่มีความหมายแก่ผู้เรียน คือ การเรียนรู้ที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตได้

วัฒนาพร ระงับทุกข์ ได้กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางเป็นการเรียนการสอนที่ผู้เรียนได้รับการยอมรับนับถือในการเป็นเอกัตบุคคล ได้เรียนรู้ด้วยวิธีที่เหมาะสมกับความสามารถ ได้เรียนสิ่งที่สนใจ ต้องการหรือมีประโยชน์ได้ปฏิบัติตามได้ปฏิบัติตามกระบวนการเพื่อการเรียนรู้ได้รับการเอาใจใส่ประเมิน ช่วยเหลือเป็นรายบุคคลให้ได้รับการพัฒนาอย่างเต็มตามศักยภาพ และสำเร็จตามอัตภาพ การจัดการเรียนการสอนที่พึงประสงค์ควรพัฒนาให้ผู้เรียนคิดเป็น แก้ปัญหาเป็น ควรให้ผู้เรียนได้เรียนรู้กระบวนการ เช่น กระบวนการกลุ่ม ทักษะกระบวนการ ๕ ขั้น เป็นต้น หลักในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางควรมีลักษณะดังต่อไปนี้^{๒๔}

๑) ช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้โดยเป็นผู้สร้างความรู้ด้วยตนเอง ทำความเข้าใจ สร้างความหมายของสาระของความรู้ให้แก่ตนเอง และได้เรียนรู้จากกันและกัน

๒) ช่วยให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกัน และได้เรียนรู้จากกันและกันได้ แลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้ ความคิด และประสบการณ์แก่กัน

^{๒๓}ธน ฤทธิกุล, การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง, (กรุงเทพมหานคร : ธีรการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๔.

^{๒๔}วัฒนาพร ระงับทุกข์, แผนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง, หน้า ๔๕.

- ๓) ช่วยให้ผู้เรียนมีบทบาท มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ให้มากที่สุด
- ๔) ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้กระบวนการควบคู่ไปกับผลงาน
- ๕) ช่วยให้ผู้เรียนนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง

สรุปได้ว่า หลักการและแนวคิดในเรื่องของการจัดการเรียนการสอนที่ได้รับความนิยมในปัจจุบันจะเน้นไปที่การยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า จะยึดครูเป็นศูนย์กลางไม่ได้ ความจริงแล้วผู้สอนควรที่จะเลือกหลักการ และวิธีการที่เหมาะสมกับลักษณะของเนื้อหาสาระ และวัตถุประสงค์ของเนื้อหาการเรียนรู้อย่างเหมาะสมกับการจัดการเรียนการสอนแบบใด ในขณะที่ในอนาคตการจัดการเรียนการสอนจะมีแนวโน้มที่จะยึดหลักการสอนโดยไม่มีครูเพิ่มมากขึ้น เพราะเป็นการมุ่งให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จเป็นรายบุคคลนั่นเอง

๒.๑.๕ องค์ประกอบของการจัดการเรียนการสอน

การจัดการเรียนการสอนโดยต้องอาศัยองค์ประกอบหลาย ๆ ด้าน เพราะทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับการสอนล้วนมีส่วนส่งเสริมให้การสอนประสบผลสำเร็จได้ มีนักการศึกษาหลายท่านได้แสดงทรรศนะที่เกี่ยวกับองค์ประกอบของการจัดการเรียนการสอนไว้อย่างหลากหลาย ผู้วิจัยได้รวบรวมและประมวลมานำเสนอไว้ดังต่อไปนี้

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ ได้กล่าวถึงเกี่ยวกับองค์ประกอบของการจัดการเรียนการสอนไว้ว่า องค์ประกอบของการจัดการเรียนการสอนประกอบด้วย เนื้อหาวิชา ทักษะกระบวนการ และการประเมินผล ซึ่งมีองค์ประกอบย่อย ๆ ได้แก่ การเตรียมการสอน วัตถุประสงค์ของรายวิชา เอกสารประกอบการสอน ความสามารถในการสอน การจัดกิจกรรมการสอน การใช้สื่อการสอน และการประเมินผล^{๒๕}

สมคิด สร้อยน้ำ ได้กล่าวถึงเกี่ยวกับองค์ประกอบของการจัดการเรียนการสอนไว้ว่า จะต้องประกอบด้วยส่วนสำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้^{๒๖}

๑) ครูหรือผู้สอน เป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการสอน เพราะจะทำให้การสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ การเตรียมการสอนของครูหรือผู้สอนจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง คุณภาพของผู้เรียนนั้นจะมีความเกี่ยวข้องกับคุณภาพในการสอนของครูหรือผู้สอนโดยตรง

^{๒๕} ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, การบริหารงานวิชาการ, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี, ๒๕๔๖), หน้า ๕๔.

^{๒๖} สมคิด สร้อยน้ำ, หลักการสอน, (อุดรธานี: สถาบันราชภัฏอุดรธานี, ๒๕๔๒), หน้า ๔ – ๕.

๒) นักเรียนหรือผู้เรียน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการสอน และจะขาดไม่ได้ เพราะถ้าหากไม่มีผู้เรียนการเรียนการสอนจะไม่เกิดขึ้น ครูจำเป็นจะต้องรู้จักผู้เรียนก่อนและองค์ประกอบที่เกี่ยวกับผู้เรียน

๓) หลักสูตรประสบการณ์ที่โรงเรียนจัดให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายปลายทาง ที่เป็นสำคัญของหลักสูตร ได้แก่ จุดประสงค์ของการเรียนการสอน เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียน การวัดผลและประเมินผล

๔) วิธีสอน วิธีการที่ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอน รวมทั้งใช้เทคนิคการสอน เนื้อหาวิชาและสื่อการสอน เพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ของการสอนในการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้นั้น ผู้สอนจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับเทคนิควิธีการสอนแบบต่าง ๆ

๕) สื่อการสอน จัดว่าเป็นองค์ประกอบของการเรียนการสอน เป็นตัวกลางที่ช่วยให้การเรียนการสอนประสบความสำเร็จตามจุดประสงค์ของการสอนได้อย่างรวดเร็วขึ้น ปัจจุบันสื่อการสอน หมายถึง วัตถุ สิ่งของ บุคคล ตลอดจนเทคนิคและวิธีการ

๖) การประเมินผล การเรียนการสอนจะบรรลุจุดประสงค์ของการสอนหรือไม่ นั้น ผู้สอนสามารถทราบได้จากการประเมินผล ซึ่งการประเมินผลจะต้องประเมินผลทั้งผู้เรียนและระบบการสอนของครูว่าเป็นอย่างไร มีข้อบกพร่องอย่างไร เพื่อที่จะได้ทำการปรับปรุงแก้ไขต่อไป

พันทิพา อุทัยสุข ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการจัดการเรียนการสอนไว้ว่ามี ๓ ขั้นตอน คือ^{๒๗}

๑) ขั้นการเตรียมการสอน เป็นการวางแผนการสอน ออกแบบกิจกรรมการสอน กำหนดจุดมุ่งหมายในการสอน

๒) ขั้นการดำเนินการเรียนการสอน เป็นการปฏิบัติการตามแผนการสอนที่วางไว้

๓) ขั้นการประเมิน เป็นขั้นตอนสุดท้ายเพื่อทราบว่านักเรียนมีพฤติกรรมเกิดการเรียนรู้บรรลุตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของการจัดการเรียนการสอนที่เกี่ยวกับนักวิชาการ และนักการศึกษาที่ผู้วิจัยกล่าวแล้วในข้างต้น ผู้วิจัยได้นำมาสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ซึ่งเป็นสาระสำคัญของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

^{๒๗} พันทิพา อุทัยสุข, ระบบการเรียนการสอน, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์พัฒนาการเรียนรู้อย่างดี, ๒๕๔๖), หน้า ๑๕๑.

- ๑) ด้านหลักสูตรการเรียนการสอน
- ๒) ด้านสื่อการเรียนการสอน
- ๓) ด้านจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
- ๔) ด้านการวัดและประเมินผล

ซึ่งองค์ประกอบทั้ง ๔ ด้านนั้น ผู้วิจัยได้นำมาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ซึ่งมีรายละเอียดดังได้นำเสนอในหัวข้อต่อไปนี้

(๑) หลักสูตรการเรียนการสอน

ความหมายของหลักสูตร

ทาบา (Taba) อ้างใน พระสุรเชษฐ์ หนูเอี่ยม ได้ให้ความหมาย หลักสูตร หมายถึง แผนการเรียนรู้ที่ประกอบด้วยจุดประสงค์ และจุดหมายเหตุเฉพาะ การเลือก และการจัดเนื้อหาวิธีการเรียนการสอน และการประเมินผล^{๒๔}

วิลเลอร์ (Wheeler) อ้างใน พระมหากิติ เกตุเรน ได้ให้ความหมายของคำว่า ด้านหลักสูตรการเรียนการสอน หมายถึง มวลประสบการณ์ การเรียนรู้ซึ่งโรงเรียนหรือสถานศึกษาจัดให้แก่ผู้เรียน^{๒๕}

ชาติร์ สำราญ ได้ให้ความหมายของคำว่า หลักสูตร หมายถึง มวลประสบการณ์แห่งชีวิตวิถีชีวิตในชุมชนทุกชุมชนล้วนแล้วแต่เป็นหลักสูตร ถ้าหากครูสามารถหยิบฉวยนำมาจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในชั้นเรียนของตนอย่างเป็นระบบ โดยมีทั้งเรื่องราวการสอน กิจกรรมและเป้าหมายที่ชัดเจน มวลประสบการณ์ทั้งหมดนั้นต้องหลอมรวมเป็นหนึ่งเดียว ทั้งนี้ต้องสอดแทรกคุณธรรม และจริยธรรมด้วย^{๒๖}

^{๒๔}อ้างใน พระสุรเชษฐ์ หนูเอี่ยม, “การพัฒนาการบริหารจัดการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ในภาค ๑”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๘.

^{๒๕}อ้างใน พระมหากิติ เกตุเรน, “ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับแรงจูงใจในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ของนักเรียนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, (คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๒๑ – ๒๒.

^{๒๖}ชาติร์ สำราญ, จากหลักสูตรแกนกลางสู่หลักสูตรสถานศึกษาเล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๕๕), หน้า ๒๕.

สาลี รักสิทธิ ได้ให้ความหมายของคำว่า หลักสูตร หมายถึง มวลประสบการณ์ หรือ กิจกรรมที่จัดให้แก่ผู้เรียนทั้งใน และนอกห้องเรียนอันจะส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ในด้านความรู้ ความคิด เจตคติ และการปฏิบัติในทิศทางอันพึงประสงค์^{๓๑}

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ ได้ให้ความหมายของคำว่า หลักสูตร ว่ามีความหมาย ๕ ประการ โดยใช้คำว่า “SOPEA” มาจากควาหมายของหลักสูตรแต่ละลักษณะในภาษาอังกฤษ เพื่อง่ายต่อการจดจำดังนี้^{๓๒}

- ๑) หลักสูตร หมายถึง รายวิชาหรือเนื้อหาวิชาที่เรียน
- ๒) หลักสูตร หมายถึง จุดหมายของผู้เรียนพึงบรรลุ
- ๓) หลักสูตร หมายถึง แผนสำหรับจัดโอกาสการเรียนรู้ หรือประสบการณ์ที่คาดหวังแก่นักเรียน
- ๔) หลักสูตร หมายถึง ประสบการณ์ทั้งปวงของผู้เรียนที่จัดโดยโรงเรียน
- ๕) หลักสูตร หมายถึง กิจกรรมทางการศึกษาที่จัดให้กับผู้เรียน

สรุปได้ว่า หลักสูตร หมายถึง การจัดมวลประสบการณ์การเรียนรู้ทั้งหมดให้กับผู้เรียน โดยมีจุดมุ่งหมายหลัก คือ ผู้เรียนที่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ความคิด เจตคติ ความเชื่อ ไปในทางปฏิบัติที่เหมาะสมที่ควร รวมถึงมีการจัดทำไว้อย่างเป็นระบบตามที่กำหนดไว้เป็นเอกสาร เพื่อเป็นแบบแผนในการเรียนการสอน

ความสำคัญของหลักสูตร

หลักสูตรมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาทุกช่วงชั้น เพราะเป็นเครื่องมือที่สำคัญสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา ครู-อาจารย์ ผู้เรียน รวมถึงผู้ปกครองที่จะต้องร่วมกันวางโครงสร้างของหลักสูตร มีการกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ มีการจัดการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มีการวัดผลและประเมินผล ที่มีประสิทธิภาพสูงสุดเพื่อประโยชน์แก่ผู้เรียน ผู้วิจัยได้ประมวลเอกสารจากนักศึกษามานำเสนอดังนี้

^{๓๑}สาลี รักสิทธิ, การศึกษาไทย, วารสารสำนักงานปฏิรูปการศึกษา, ฉบับที่ ๒๖ ปีที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานปฏิรูปการศึกษา, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐.

^{๓๒}ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, การพัฒนาหลักสูตร : หลักการและแนวปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : อลินเพรส, ๒๕๔๕), หน้า ๓.

สุนีย์ ภูพันธ์ ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้ดังนี้^{๓๓}

- ๑) หลักสูตรเป็นเสมือนบ้านหลอมพลเมืองของประเทศให้มีคุณภาพ
- ๒) หลักสูตรเป็นมาตรฐานของการจัดการศึกษา
- ๓) หลักสูตรเป็นโครงการ และแนวทางในการให้การศึกษา
- ๔) ในระดับโรงเรียนหลักสูตรจะให้แนวทางในการปฏิบัติแก่ครู-อาจารย์ผู้สอน
- ๕) หลักสูตรเป็นแนวทางในการส่งเสริมความเจริญงอกงาม และพัฒนาการของเด็กตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา
- ๖) หลักสูตรเป็นเครื่องกำหนดแนวทางในการจัดประสบการณ์ว่า ผู้เรียนและสังคมควรจะได้รับสิ่งใด บางทีจะเป็นประโยชน์แก่เด็กโดยตรง
- ๗) หลักสูตรเป็นเครื่องกำหนดว่า เนื้อหาวิชาอะไรบ้างที่จะช่วยให้ผู้เรียนมีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างราบรื่น เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ และบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่สังคมที่ตนอาศัยอยู่
- ๘) หลักสูตรเป็นเครื่องกำหนดว่า วิธีการดำเนินชีวิตของผู้เรียนให้เป็นไปได้ด้วยความราบรื่น และผาสุกเป็นอย่างไร
- ๙) หลักสูตรย่อมทำนายลักษณะของสังคมในอนาคตว่าจะเป็นเช่นไร
- ๑๐) หลักสูตรย่อมกำหนดแนวทางความรู้ ความสามารถ ความประพฤติ ทักษะ และเจตคติของผู้เรียนในอันที่จะอยู่ร่วมในสังคมได้เป็นอย่างดี รู้จักการบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน และต่อชาติบ้านเมือง

ประเสริฐ ธรรมโวหาร ได้สรุปความสำคัญของหลักสูตร ไว้ดังนี้^{๓๔}

- ๑) เป็นเอกสารของทางราชการ หรือเป็นบัญญัติของรัฐบาลเพื่อให้บุคคลที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการศึกษาไปปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นสถานศึกษาของรัฐบาลหรือเอกชน ดังนั้น หลักสูตรจึงเปรียบเสมือนคำสั่งหรือข้อบังคับของทางราชการชนิดหนึ่ง

^{๓๓}สุนีย์ ภูพันธ์, แนวคิดพื้นฐานการสร้าง และพัฒนาหลักสูตร, (เชียงใหม่ : เดอะ นอร์เวล เจน เดอร์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗.

^{๓๔}ประเสริฐ ธรรมโวหาร, หลักสูตรและแบบเรียนประถมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม, ๒๕๕๑), หน้า ๔.

๒) เป็นเกณฑ์มาตรฐานทางการศึกษา เพื่อควบคุมการเรียนการสอนในสถานศึกษาระดับต่าง ๆ รวมทั้งเป็นเกณฑ์มาตรฐานอย่างหนึ่งในการที่จะจัดสรรงบประมาณบุคลากร อาคารสถานที่ และวัสดุอุปกรณ์ทางการศึกษาของรัฐบาลให้แก่สถานศึกษา

๓) เป็นแผนการดำเนินงานของนักบริหารการศึกษาที่จะต้องอำนวยความสะดวก และติดตามประเมินผลให้เป็นไปตามนโยบายการจัดการศึกษาของรัฐบาล

๔) เป็นแผนการปฏิบัติงาน หรือเครื่องชี้แนวทางในการปฏิบัติงานของครูผู้สอน เพราะหลักสูตรจะเสนอแนะจุดมุ่งหมาย การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผลการเรียนการสอนซึ่งครูผู้สอนควรจะปฏิบัติตามอย่างจริงจัง

๕) เป็นเครื่องมือของรัฐในอันที่จะพัฒนากำลังคน ซึ่งจะเป็นตัวจักรสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ตามแผนของรัฐบาล

๖) เป็นเครื่องชี้ถึงความเจริญของชาติ เพราะการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน เพราะถ้าประเทศชาติเรามีหลักสูตรที่เหมาะสม ทันสมัย และมีประสิทธิภาพ ก็จะได้บุคลากรที่มีคุณภาพที่เท่าเทียมประเทศอื่น ๆ ในโลก

จิตพิสัย เชื้อรัตนพงษ์ ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้ว่า การที่จะทราบว่าการศึกษาระดับต่าง ๆ จะดีหรือไม่ดี สามารถศึกษาได้จากหลักสูตรการศึกษาในระดับนั้น ๆ ของประเทศ เพราะหลักสูตรเป็นเครื่องมือในการปรับจุดมุ่งหมาย และนโยบายการศึกษาของชาติ เป็นเครื่องชี้ในการจัดความรู้ และประสบการณ์แก่ผู้เรียน ซึ่งครูผู้สอนจะต้องดำเนินการให้เป็นไปตามหลักสูตรกำหนด เพื่อให้ผู้เรียนได้รับการศึกษาที่มุ่งสู่จุดมุ่งหมายเดียวกัน หลักสูตรจึงเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษาและเป็นเครื่องชี้วัดถึงความเจริญของชาติ ประเทศใดมีหลักสูตรที่เหมาะสม ทันสมัย และมีประสิทธิภาพ ประชาชนในประเทศนั้นย่อมมีความรู้ มีคุณภาพ และศักยภาพในการพัฒนาประเทศให้สูงสุด^{๓๕}

สรุปได้ว่า ความสำคัญของหลักสูตร คือ หลักสูตรเป็นเครื่องมือที่สำคัญสำหรับพัฒนากำลังคน เพราะคนคือทรัพยากรที่สำคัญของประเทศชาติ ประชากรชาติใดที่มีการศึกษาสูง และมีประสิทธิภาพ บุคลากรเหล่านั้นก็จะนำความรู้มาพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้าได้อย่างรวดเร็ว โดยการฝึกอบรมตั้งแต่ยังเป็นเยาวชน เมื่อเติบโตขึ้นจะได้เป็นกำลังของประเทศในการพัฒนาต่อไป

^{๓๕} จิตพิสัย เชื้อรัตนพงษ์, การพัฒนาหลักสูตร : หลักการและแนวปฏิบัติ, หน้า ๑๑.

องค์ประกอบของหลักสูตร

องค์ประกอบของหลักสูตรนับว่าเป็นส่วนที่สำคัญที่จะทำให้ความหมายของหลักสูตรนั้นสมบูรณ์ เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอน การประเมินผล และการปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรไปพร้อม ๆ กัน สำหรับองค์ประกอบของหลักสูตร มีนักการศึกษาได้ให้ทัศนะไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

นภา เพ็ชรสม ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรไว้ดังนี้^{๓๖}

๑) ในแง่ของการนำไปใช้ คือ การพิจารณาองค์ประกอบของหลักสูตรตั้งแต่พื้นฐานในการจัดทำหรือพัฒนาหลักสูตร ซึ่งได้แก่ พื้นฐานของสังคม พื้นฐานของปรัชญาการศึกษา พัฒนาการของผู้เรียน เป็นต้น จนกระทั่งกลายมาเป็นหลักสูตรแม่บท และจากหลักสูตรแม่บทยังมีเอกสาร และวัสดุประกอบหลักสูตร แผนการสอนประจำบทเรียน กิจกรรมการเรียนการสอน ผู้เรียน ตลอดจนการวัดผล และประเมินผลเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ เป็นการพิจารณาองค์ประกอบของหลักสูตรในแง่ของการนำหลักสูตรไปใช้ เริ่มตั้งแต่พื้นฐานในการจัดทำหรือพัฒนาหลักสูตร จนกระทั่งการนำหลักสูตรไปใช้ ซึ่งรวมกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดจนวัสดุ และเอกสารประกอบหลักสูตรทั้งมีการประเมินหลักสูตรว่า มีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด

๒) กระบวนการเรียนการสอน คือ การจัดกิจกรรม และประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ในส่วนของกระบวนการเรียนการสอน คือ การนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติ ครูผู้สอนจึงมีส่วนร่วมสำคัญที่สุดที่จะทำให้หลักสูตรบรรลุผลตามจุดมุ่งหมาย ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ของการเรียน และจุดเน้นสำคัญในหลักสูตร ครูผู้สอนจึงควรมียุทธวิธีในการดำเนินงานเพื่อให้ได้ผล เช่น พยายามคิดค้นว่าศึกษาหาวิธีการต่าง ๆ และวิธีการใหม่ ๆ ไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน

ทาบา (Taba) อ้างใน พระสุรเชษฐ์ หนูเอี่ยม ได้อธิบายถึงองค์ประกอบของหลักสูตรว่า โดยทั่วไปหลักสูตรมักประกอบด้วยองค์ประกอบ ๔ อย่าง คือ วัตถุประสงค์ เนื้อหา การนำหลักสูตรไปใช้ และการประเมินผล^{๓๗}

^{๓๖}นภา เพ็ชรสม, หลักสูตรและการสอนเพื่อพัฒนาศักยภาพของบุคคล, (กรุงเทพมหานคร : วงเดือนการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๔๓.

^{๓๗}อ้างใน พระสุรเชษฐ์ หนูเอี่ยม, “การพัฒนาการบริหารจัดการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในภาค ๑”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๘.

ชำระ บัณฑิต ได้อธิบายถึง องค์ประกอบที่สำคัญของหลักสูตร ดังนี้^{๓๘}

๑) เป้าประสงค์ และนโยบายการศึกษา คือ สิ่งที่ต้องการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติในเรื่องที่เกี่ยวกับการศึกษา

๒) จุดหมายของหลักสูตร คือ ผลส่วนรวมที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียน หลังจากเรียนจบหลักสูตรไปแล้ว

๓) รูปแบบและโครงสร้างหลักสูตร ลักษณะและแผนผังที่แสดงการแจกแจงวิชาหรือกลุ่มประสบการณ์

๔) จุดประสงค์ของวิชา คือ ผลที่ต้องการเกิดแก่ผู้เรียนหลังจากที่ได้เรียนวิชานั้นไปแล้ว

๕) เนื้อหา คือ สิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ทักษะ และความสามารถที่ต้องการให้มี รวมทั้งประสบการณ์ที่ต้องการให้ได้รับ

๖) จุดประสงค์ของการเรียนรู้ คือ สิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ได้มีทักษะและความสามารถหลังจากที่ได้เรียนเนื้อหาที่กำหนดไว้

๗) วัสดุหลักสูตร และสื่อการเรียนการสอน คือ เอกสารสิ่งพิมพ์ แผ่นฟิล์ม แถบวีดิทัศน์ และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ รวมทั้งอุปกรณ์โสตทัศนศึกษา เทคโนโลยีการศึกษา และอื่น ๆ ที่จะช่วยส่งเสริมคุณภาพ และประสิทธิภาพการเรียนการสอน

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของหลักสูตร คือ การกำหนดนโยบายของกระบวนการเรียนการสอนที่จะนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติ เพื่อให้สามารถสร้างแบบจำลองในการจัดทำหลักสูตรที่มีการสอนที่ตรงตามความต้องการของสถานศึกษา และสามารถที่จะพัฒนาผู้เรียนไปสู่การเป็นบุคคลากรที่มีคุณภาพในอนาคตเพื่อการพัฒนาประเทศให้สามารถแข่งขันกับนานาประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ

พื้นฐานการจัดทำหลักสูตร

การจัดทำหลักสูตรที่สร้างขึ้นให้มีความสมบูรณ์ สามารถตอบสนองความต้องการของบุคคล และสังคมได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยในหลาย ๆ ด้าน นำมาพิจารณาประกอบในการจัดทำหลักสูตร โดยมีนักการศึกษาได้กล่าวไว้ดังนี้

^{๓๘}ชำระ บัณฑิต, ทฤษฎีหลักสูตรการออกแบบและพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : ธนรัชการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๘ – ๙.

ทาบ่า (Taba) อ้างใน พระสุรเชษฐ์ หนูเอี่ยม ได้กล่าวถึงข้อมูลพื้นฐานในการจัดทำหลักสูตรว่ามีดังต่อไปนี้^{๓๕}

- ๑) สังคม และวัฒนธรรม
- ๒) ผู้เรียน และกระบวนการเรียนการสอน
- ๓) ธรรมชาติของความรู้

เทเลอร์ (Tyler) อ้างใน นุปผา พูลทาจกร กล่าวถึงสิ่งที่ควรพิจารณาเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานในการจัดทำหลักสูตร มีดังนี้^{๓๖}

- ๑) ข้อมูลเกี่ยวกับตัวผู้เรียน ได้แก่ ความสนใจ และความต้องการของผู้เรียน
- ๒) ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาชีวิตภายนอกโรงเรียน
- ๓) ข้อมูลที่ได้จากข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ
- ๔) ข้อมูลทางด้านปรัชญา
- ๕) ข้อมูลทางด้านจิตวิทยาการเรียนการสอน

สูนีย์ ภูพันธ์ ได้กล่าวถึงข้อมูลพื้นฐานในการจัดทำหลักสูตรไว้ดังนี้^{๓๗}

- ๑) ช่วยให้เห็นภาพรวมว่า ในการจัดทำหลักสูตร จำเป็นต้องคำนึงถึงสิ่งใดบ้าง และสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นมีอิทธิพลต่อหลักสูตรอย่างไร
- ๒) ช่วยให้ผู้สามารถกำหนดยุทธศาสตร์การเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม เช่น การทำจุดมุ่งหมายของหลักสูตร และการกำหนดเนื้อหาวิชา
- ๓) ช่วยให้ผู้สามารถกำหนดยุทธศาสตร์การเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม และมีประสิทธิภาพ
- ๔) ช่วยเพิ่มพูนความรู้ และทักษะในการออกแบบ และพัฒนาหลักสูตรอันจะส่งผลให้การดำเนินการในอนาคตประสบผลดียิ่งขึ้น

^{๓๕} อ้างใน พระสุรเชษฐ์ หนูเอี่ยม, “การพัฒนาการบริหารจัดการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ในภาค ๑”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๘.

^{๓๖} อ้างใน นุปผา พูลทาจกร, “การประเมินการดำเนินงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ อำเภอเมืองเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔), หน้า ๒๒.

^{๓๗} สูนีย์ ภูพันธ์, แนวคิดพื้นฐานการสร้าง และการพัฒนาหลักสูตร, หน้า ๒๘ – ๒๙.

สรุปได้ว่า พื้นฐานของการจัดทำหลักสูตร คือ การรวบรวมข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้สังคม ธรรมชาติ และจิตวิทยาในการเรียนการสอน เพื่อนำไปเป็นข้อมูลในการวางแผนการพัฒนาหลักสูตรให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

(๒) ด้านสื่อการเรียนการสอน

ความหมายของสื่อการเรียนการสอน

การจัดการเรียนการสอนสิ่งที่สำคัญที่เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดความรู้จากผู้สอนไปสู่ผู้เรียน คือ สื่อการเรียนการสอน ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ง่ายยิ่งขึ้น และมีนักการศึกษาได้กล่าวถึงสื่อการเรียนการสอนไว้ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน ได้อธิบายถึงสื่อการเรียนการสอน หมายถึง วิธีการ เครื่องมือ และอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้เป็นสื่อในการศึกษาที่จะทำให้บทเรียนที่ยาก และซับซ้อนกลายเป็นเรื่องง่ายต่อความเข้าใจ คืออาศัยสื่อการสอน เพราะฉะนั้นการใช้สื่อการสอนประกอบจึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ที่ครูผู้สอนจะต้องรู้จักและพัฒนาสื่อการเรียนการสอน^{๔๒}

กรมวิชาการ ได้กล่าวถึงความหมายของ สื่อการเรียนการสอน หมายถึง เครื่องมือของการเรียนรู้ ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจ ความรู้ลึกเพิ่มพูนทักษะและประสบการณ์ สร้างสถานการณ์การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน กระตุ้นให้เกิดการพัฒนาศักยภาพทางความคิด ได้แก่ การคิด ไตร่ตรอง การคิดสร้างสรรค์ และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ตลอดจนสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมให้แก่ผู้เรียน โดยจำแนกเป็นประเภทดังนี้^{๔๓}

๑) สื่อสิ่งพิมพ์ หมายถึง หนังสือและเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ซึ่งแสดงหรือจำแนกหรือเรียบเรียงสาระความรู้ต่าง ๆ โดยใช้หนังสือที่เป็นตัวเขียน หรือตัวพิมพ์เป็นสื่อแสดง ความหมาย สิ่งพิมพ์มีหลายประเภท เช่น เอกสาร หนังสือ ตำรา หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร รายงาน วิทยานิพนธ์ เป็นต้น

๒) สื่อเทคโนโลยี หมายถึง สื่อการเรียนรู้ที่ได้ผลิตขึ้นเพื่อใช้ควบคู่กับเครื่องมือ โสตทัศนวัสดุ หรือเครื่องมือที่เป็นเทคโนโลยีใหม่ ๆ สื่อการเรียนรู้ดังกล่าว เช่น แถบบันทึกภาพ พร้อมเสียง แถบบันทึกเสียง สไลด์ สื่อคอมพิวเตอร์ช่วยสอน นอกจากนี้สื่อเทคโนโลยียังหมายรวมถึงกระบวนการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน เช่น การใช้อินเทอร์เน็ต เพื่อการเรียนการสอน การศึกษาผ่านดาวเทียม

^{๔๒}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒, หน้า ๑๒๐๐.

^{๔๓}กรมวิชาการ, เอกสารประกอบหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๔ คู่มือพัฒนาสื่อการเรียนรู้, หน้า ๖ – ๘.

๓) สื่ออื่น ๆ นอกจากสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อเทคโนโลยีแล้ว ยังมีสื่ออื่น ๆ ที่ส่งเสริมการเรียนการสอนที่มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่า ๒ ประเภทดังกล่าว เพราะสามารถอำนวยความสะดวกให้แก่ท้องถิ่นที่ขาดแคลนสื่อสิ่งพิมพ์ และเทคโนโลยีโดยแบ่งเป็น ๓ ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่

(๑) สื่อบุคคล หมายถึง บุคคลที่มีความรู้ความสามารถ ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ซึ่งสามารถทำหน้าที่ถ่ายทอดสาระความรู้ แนวคิด เจตคติ และวิธีปฏิบัติตนไปสู่บุคคลอื่น อาจเป็นบุคลากรที่อยู่ในระบบโรงเรียน เช่น ผู้บริหาร ครูผู้สอน ตัวผู้เรียน หรืออาจเป็นบุคลากรนอกระบบโรงเรียน เช่น บุคลากรในท้องถิ่น ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาอาชีพต่าง ๆ เป็นต้น

(๒) สื่อธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบตัวผู้เรียน เช่น พืชผัก ผลไม้ สัตว์ชนิดต่าง ๆ ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการแห่งวิทยบริการ ฯลฯ

(๓) สื่อวัสดุ / เครื่องมือ และอุปกรณ์ หมายถึง วัสดุที่ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อประกอบการเรียนรู้ เช่น หุ่นจำลอง แผนภูมิ แผนที่ ตาราง กราฟ ฯลฯ นอกจากนี้ยังรวมถึงสื่อประเภทเครื่องมือวิชาช่าง เป็นต้น

กิดานันท์ มลิทอง ได้ให้ความหมายของสื่อการเรียนการสอน หมายถึง สื่อชนิดใดก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นเทปบันทึกเสียง สไลด์ วิทยุ โทรทัศน์ วัสดุทัศน แผนภูมิ ภาพนิ่ง ซึ่งบรรจุเนื้อหาเกี่ยวกับการเรียนการสอน สิ่งเหล่านี้เป็นวัสดุอุปกรณ์ทางกายภาพที่นำมาใช้เทคโนโลยีการศึกษา เป็นสิ่งที่ใช้เป็นเครื่องมือ หรือช่องทางสำหรับการสอนของผู้สอนส่งไปถึงผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนสามารถเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ หรือจุดมุ่งหมายที่ผู้สอนวางไว้ได้เป็นอย่างดี สื่อการเรียนการสอนจะมีคุณค่าก็ต่อเมื่อผู้สอนได้นำไปใช้อย่างเหมาะสม และถูกวิธี ดังนั้น ก่อนที่จะนำสื่อแต่ละอย่างไปใช้ ผู้สอนจึงควรจะได้ศึกษาถึงลักษณะ และคุณสมบัติของสื่อการเรียนการสอน ข้อดีและข้อจำกัด อันเกี่ยวกับสื่อ และการใช้สื่อแต่ละอย่างตลอดจนการผลิต และการใช้สื่อให้เหมาะสมกับสภาพการเรียนการสอนด้วย ทั้งนี้เพื่อให้การจัดกิจกรรมการสอนบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ที่วางไว้^{๒๔}

^{๒๔}“กิดานันท์ มลิทอง, เทคโนโลยีการศึกษาร่วมสมัย, (กรุงเทพมหานคร : เอดิชั่นเพรสโปรดักส์, ๒๕๔๐), หน้า ๗๕.

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ ได้กล่าวถึงสื่อการเรียนการสอน หมายถึง วัสดุอุปกรณ์ และวิธีการใช้สื่อให้ผู้สอนส่ง หรือถ่ายทอดไปยังผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถแบ่งสื่อการสอนเป็น ๓ ประเภท ได้แก่^{๔๕}

๑) วัสดุ หมายถึง สิ่งช่วยสอนที่มีการสุพ้องขึ้นเปลี่ยน เช่น ซอล์ก ฟิล์ม ภาพถ่าย ภาพยนตร์ สไลด์

๒) อุปกรณ์ หมายถึง สิ่งที่ช่วยสอนที่เป็นเครื่องมือ เช่น กระดานดำ กล้องถ่ายภาพ เครื่องฉายภาพยนตร์ เครื่องรับโทรทัศน์ ฯลฯ

๓) กระบวนการและวิธี ได้แก่ การจัดระบบ การสาธิต การทดลอง และกิจกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะกิจกรรมที่ครูจัดทำขึ้น และมุ่งให้นักเรียนปฏิบัติ

วาสนา ขาวหา ได้กล่าวถึงความหมายของคำว่า สื่อการเรียนการสอน หมายถึง สิ่งใดก็ตามที่เป็นตัวกลาง หรือพาหะนำความรู้ไปสู่ผู้เรียน และทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้เป็นอย่างดี สามารถจำแนกเป็น ๓ ประเภท ได้ดังนี้^{๔๖}

๑) ประเภทวัสดุ บางครั้งก็เรียกว่า สื่อเล็ก เป็นสื่อการสอนประเภทสิ้นเปลืองเสียหายได้ง่าย และเป็นสื่อที่บรรจุเนื้อหาสาระ เรื่องราวหรือความรู้ไว้ในลักษณะต่าง ๆ เช่น สไลด์ บรรจุเรื่องราวไว้ในลักษณะของภาพนิ่ง หนังสือบรรจุเรื่องราวไว้ในลักษณะตัวอักษร หรือสัญลักษณ์ แผ่นเสียงหรือเทปบันทึกเสียงบรรจุเรื่องราวในลักษณะเสียง และฟิล์มภาพยนตร์บรรจุไว้ในรูปของภาพเคลื่อนไหวควบคู่เสียง สื่อการเรียนการสอนประเภทวัสดุ สามารถจำแนกเป็น ๒ ชนิด ดังนี้

(๑) วัสดุที่ต้องอาศัยเครื่องมือหรืออุปกรณ์ จึงจะสามารถเสนอเรื่องราวความรู้หรือเนื้อหาสาระไปยังผู้เรียนได้ ตัวอย่างวัสดุชนิดนี้ คือ แผ่นเสียง เทปเสียง เทปโทรทัศน์ ฟิล์มภาพยนตร์ ภาพโปร่งใส เป็นต้น

(๒) วัสดุที่สามารถเสนอเรื่องราวความรู้ เนื้อหาวิชาไปสู่ผู้เรียนไปด้วยตัวมันเอง โดยไม่ต้องอาศัยเครื่องมือหรืออุปกรณ์แต่อย่างใด ตัวอย่างวัสดุชนิดนี้ คือ หนังสือ แผนภูมิรูปภาพ หุ่นจำลอง แผนที่ เป็นต้น

^{๔๕}ชัยยงค์ พรหมวงศ์, ระบบสื่อการสอน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๕๕.

^{๔๖}วาสนา ขาวหา, สื่อการเรียนการสอน, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๘ – ๑๐.

๒) ประเภทเครื่องมือหรืออุปกรณ์ บางครั้งเรียกว่า สื่อใหญ่ ได้แก่ เครื่องฉายสไลด์ เครื่องฉายภาพยนตร์ เครื่องฉายเทปโทรทัศน์ เครื่องฉายภาพโปรเจกเตอร์ และเครื่องฉายภาพทึบแสง เป็นต้น สื่อการสอนประเภทนี้เป็นเครื่องมือหรือตัวกลาง ซึ่งเป็นทางผ่านของความรู้หรือเรื่องราวเท่านั้น โดยตัวมันเองแล้วไม่ได้บรรจุเนื้อหาสาระความรู้เรื่องราวใด ๆ ไว้เลย จึงไม่สามารถสื่อความหมายไปยังผู้เรียนได้ แต่จะต้องอาศัยประเภทวัสดุมาใช้ควบคู่กันไป จึงจะสามารถเสนอเรื่องราวไปสู่ผู้เรียนในลักษณะต่าง ๆ ได้

๓) ประเภทเทคนิคและวิธีการ สื่อการเรียนการสอนประเภทนี้ไม่จัดอยู่ในประเภทวัสดุเครื่องมือ แต่ต้องอาศัยสื่อประเภทวัสดุ หรือเครื่องมืออย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างมาใช้ร่วมกัน ในลักษณะกิจกรรมหรือวิธีการ ตัวอย่างสื่อประเภทนี้ คือ การแสดงละคร การศึกษานอกสถานที่ นิทรรศการ การสาธิต เป็นต้น

สรุปได้ว่า สื่อการเรียนการสอน หมายถึง วัสดุ อุปกรณ์ หรือเครื่องมือที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจ ความรู้สึก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เกิดทักษะ และประสบการณ์ โดยที่สื่อการเรียนการสอนแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ ๑) สื่อที่เป็นวัสดุ ๒) สื่อที่เป็นเครื่องมือ หรืออุปกรณ์ และ ๓) สื่อประเภทเทคนิค และวิธีการ ดังนั้นผู้สอนต้องใช้ความรู้ความสามารถในการคัดเลือกสื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ความสำคัญของการเรียนการสอน

นักการศึกษาได้กล่าวถึงความสำคัญของการเรียนการสอนว่า ผู้สอนจะต้องใช้สื่อให้ถูกต้อง และเหมาะสมกับกลุ่มของผู้เรียน และฝึกการใช้สื่ออื่น ๆ ให้เกิดความชำนาญเพื่อที่จะทำให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด ซึ่งผู้วิจัยได้นำมานำเสนอไว้ดังต่อไปนี้

กรมวิชาการ ได้กล่าวว่า สื่อการเรียนการสอนมีความสำคัญ และมีประโยชน์ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความคิดรวบยอดได้ง่ายขึ้น รวดเร็วขึ้นทำให้ผู้เรียนมองเห็นสิ่งที่กำลังเรียนรู้ได้อย่างเป็นรูปธรรม และเป็นกระบวนการทำให้ผู้เรียน สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตัวเอง ส่งเสริมให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ สร้างสภาพแวดล้อม และประสบการณ์การเรียนรู้ที่แปลกใหม่ น่าสนใจและทำให้อยากรู้ อยากเห็น ส่งเสริมการมีกิจกรรมร่วมกันระหว่างผู้เรียน เกื้อหนุนผู้เรียนที่มีความสนใจและความสามารถในการเรียนรู้ที่ต่างกัน ให้เรียนรู้ได้เท่าเทียมกัน ช่วยให้ผู้เรียนบูรณาการการเรียนรู้ต่าง ๆ ให้เชื่อมโยงกัน ผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีการใช้สื่อและแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เพื่อการค้นคว้า

เพิ่มเติม ผู้เรียนได้รับการเรียนรู้หลายมิติ จากสื่อที่หลากหลาย และเชื่อมโยงโลกที่อยู่ใกล้ตัวผู้เรียน ให้เข้ามาสู่การเรียนรู้ของผู้เรียน^{๔๓}

กระทรวงศึกษาธิการ ได้กล่าวถึงพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๕๔๕ ได้กล่าวถึงความสำคัญของสื่อการเรียนการสอนไว้ในมาตรา ๒๔ วรรค ๕ ว่า ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อมสื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และมีความรอบรู้^{๔๔}

สรุปได้ว่า สื่อการเรียนการสอนนั้น เป็นเครื่องมือที่สำคัญ และมีความจำเป็นสำหรับครูผู้สอน มีประโยชน์ และมีความสำคัญต่อการเรียน ต่อการจัดการเรียนการสอน ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ มีความรอบรู้ และช่วยสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้

การผลิตและการใช้สื่อการเรียนการสอน

สื่อการเรียนการสอนนั้นมีอยู่มากมายหลายชนิด และมีการพัฒนาให้ทันสมัยอยู่ตลอดเวลาตามความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ได้มีนักเทคโนโลยีทางด้านการศึกษากำหนดและจัดแบ่งประเภทสื่อการเรียนการสอนไว้หลายท่าน ดังนี้

ศูนย์พัฒนาทรัพยากรการศึกษา ได้กล่าวถึงหลักในการเลือกใช้สื่อการเรียนการสอนของผู้สอนไว้ว่า การเลือกสื่อการสอนเพื่อใช้ในการเรียนการสอน ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้มากที่สุด จำเป็นจะต้องมีจุดประสงค์ในการเลือกสื่อการสอนที่เหมาะสม ซึ่งหลักการเลือกสื่อการสอนประกอบด้วยหลักดังต่อไปนี้^{๔๕}

- ๑) สื่อนั้นต้องสัมพันธ์กับเนื้อหาบทเรียนและจุดมุ่งหมายที่จะสอน
- ๒) เลือกสื่อที่มีเนื้อหาถูกต้อง ทันสมัย น่าสนใจ และเป็นสื่อที่จะให้ผลต่อการเรียนการสอนมากที่สุด ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาวิชานั้นได้ดี เป็นลำดับขั้นตอน

^{๔๓} กรมวิชาการ, เอกสารประกอบหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ คู่มือพัฒนาสื่อการเรียนรู้, หน้า ๖ – ๗.

^{๔๔} กระทรวงศึกษาธิการ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ พร้อมกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้อง และพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. ๒๕๔๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว), หน้า ๑๕.

^{๔๕} ศูนย์พัฒนาทรัพยากรการศึกษา, กระบวนการพัฒนาและผลิตเทคโนโลยีการเรียนการสอน, (มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๒), หน้า ๗๘.

- ๓) เป็นสื่อที่เหมาะสมกับวัย ระดับชั้น ความรู้ และประสบการณ์ของผู้เรียน
- ๔) สื่อนั้นควรสะดวกในการใช้ มีวิธีใช้ไม่ซับซ้อนยุ่งยากจนเกินไป
- ๕) ต้องเป็นสื่อที่มีคุณภาพเทคนิคการผลิตที่ดี มีความชัดเจน และเป็นจริง
- ๖) มีราคาไม่แพงจนเกินไป หรือถ้าจะผลิตเองควรคุ้มกับเวลา และการลงทุน

สมคิด สร้อยน้ำ ได้กล่าวถึงการใช้สื่อการเรียนการสอน จะต้องประกอบด้วยหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้^{๕๐}

๑) การเตรียมตัวผู้สอน เป็นการเตรียมวัสดุอุปกรณ์การสอนหลังจากการพิจารณาเลือกบทเรียนแล้ว มีการทดลองใช้ ศึกษาวิธีการใช้ และใช้จนคล่องแคล่ว มีการสำรวจว่าสื่อการสอนทุกชิ้นที่จะนำไปใช้อาศัยอยู่ในสภาพเรียบร้อย ไม่ชำรุดเสียหายจนใช้การไม่ได้ ในการใช้สื่อแต่ละครั้งหากมีหลายชิ้นควรจัดลำดับก่อนหลังตามลำดับ ประมาณการเวลาที่ใช้ให้พอดี

๒) การเตรียมตัวผู้เรียน ในบางเนื้อหาครูผู้สอนอาจจะต้องมีการเตรียมด้านผู้เรียนไว้ล่วงหน้าก่อนการใช้สื่อ เช่น ต้องการให้ผู้เรียนสังเกตเรื่องใด ตอนใด ครูควรอธิบายหรือชี้แจงเพิ่มเติม เพื่อให้ผู้เรียนจะได้ทราบล่วงหน้าและเข้าร่วมกิจกรรมได้ถูกต้อง

๓) การเตรียมสถานที่หรือห้องเรียน ครูควรมีการจัดเตรียมสถานที่หรือห้องเรียนเพื่อให้สะดวกในการใช้สื่อ เช่น จัดโต๊ะ เก้าอี้ ป้ายนิเทศ แสงเสียง เป็นต้น จัดที่นั่งของผู้เรียนบางครั้งอาจต้องการที่ว่างที่กว้างเพียงพอ เพื่อใช้ในการสาธิตการแสดงบทบาทสมมติ หรือการเล่นเกมที่สะดวก ครูผู้สอนก็ต้องจัดสถานที่หรือห้องเรียนล่วงหน้า

ฉลวย พร้อมมูล ได้กล่าวถึงการใช้สื่อการเรียนการสอนว่า โดยทั่วไปมีอยู่ ๔ ประเภทดังนี้^{๕๑}

๑) การเลือก ควรรู้จักการเลือกใช้สื่อการเรียนการสอน และกิจกรรมให้เหมาะสมกับเนื้อหาที่จะสอน ถ้าเป็นประเภทวัสดุและอุปกรณ์ต่าง ๆ ควรจะเป็นสิ่งที่หาได้ง่ายและมีความคงทนหยับใช้ได้สะดวก ใช้ได้ประโยชน์คุ้มค่าและประหยัด

๒) การเตรียม สื่อการเรียนการสอนที่จะใช้ครูควรจะได้ทดลองใช้ดูเสียก่อนก่อนที่จะถึงเวลาใช้ ต้องจัดเตรียมไว้ให้พร้อม เรียงลำดับสิ่งที่จะใช้ก่อนหลังไว้เพื่อความรวดเร็ว ไม่สับสนเมื่อนำสื่อไปใช้สอนจริง

^{๕๐}สมคิด สร้อยน้ำ, หลักการสอน, (อุตรธานี : สถาบันราชภัฏอุตรธานี, ๒๕๔๒), หน้า ๓๘๓.

^{๕๑}ฉลวย พร้อมมูล, พฤติกรรมการสอนภาษาอังกฤษระดับประถมศึกษา, (สงขลา : สถาบันราชภัฏสงขลา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๑.

๓) การนำไปใช้ ซึ่งเป็นขั้นที่ครูนำสื่อมาประกอบประกอบการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้เห็น ได้ฟัง หรือได้สัมผัส เพื่อให้เกิดการเรียนรู้เข้าใจได้เร็วแจ่มแจ้งชัดเจน สื่อบางชนิดเมื่อใช้เสร็จแล้วอาจแสดงไว้ให้ผู้เรียนได้ดูที่บอร์ด ห้องสมุดหรือมุมกิจกรรมต่าง ๆ

๔) การประเมินผล หลังจากที่ได้ใช้สื่อแต่ละอย่างแล้วครูควรจะได้มีการประเมินผลการใช้สื่อการเรียนการสอนนั้น ๆ เพื่อหาข้อบกพร่องทั้งนี้เพื่อจะได้นำมาแก้ไขปรับปรุง หรือเปลี่ยนแปลงสำหรับการสอนครั้งต่อ ๆ ไปให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

สุรศักดิ์ ปาเฮ ได้กล่าวเกณฑ์ในการเลือกใช้สื่อการเรียนการสอนว่า ผู้เลือกสื่อการเรียนการสอนจะต้องคำนึงถึงเกณฑ์การเลือกในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้^{๕๒}

๑) ความเหมาะสม (Appropriateness) ในการเลือกใช้สื่อการเรียนการสอนนั้น ครูผู้สอนต้องคำนึงถึงว่าสื่อการสอนจะสนับสนุนจุดมุ่งหมายทั่วไป และจุดมุ่งหมายเฉพาะ รวมทั้งเหมาะสมกับระดับชั้นเรียนหรือไม่เพียงไร

๒) ความเชื่อถือ (Authenticity) ต้องคำนึงถึงว่าสื่อการสอนนั้น มีเนื้อหาถูกต้องเที่ยงตรง ทันต่อเหตุการณ์หรือไม่ ผู้ผลิตมีคุณภาพหรือไม่

๓) ความน่าสนใจ (Interest) ต้องคำนึงถึงว่า สื่อการสอนนั้นดึงดูดความสนใจของผู้ใช้หรือไม่ สร้างแรงกระตุ้นและแรงจูงใจ รวมทั้งส่งเสริมผู้เรียนให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์หรือไม่อย่างไร

๔) การรวบรวมและความสมดุล (Organization and Balance) คว้าสื่อการสอนนั้นมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนหรือไม่ ง่ายต่อการสร้างความรู้ความเข้าใจหรือไม่

๕) คุณภาพด้านเทคนิค (Technical Quality) คำนึงถึงคุณภาพของสื่อการสอนทั้งในด้านเทคนิคที่น่าพอใจหรือไม่ ภาพที่ประกอบชัดเจนหรือไม่ สีที่ใช้เหมาะสมหรือไม่ เสียงประกอบชัดเจนหรือไม่

๖) ราคา (Cost) สื่อการสอนต้องราคาไม่แพงจนเกินไป เป็นสื่อที่มีราคาคู่มาต่อประโยชน์ที่จะได้รับรวมทั้งเวลาที่ใช้ในการทำ

^{๕๒}สุรศักดิ์ ปาเฮ, การเลือกใช้สื่อการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ, วารสารประชาศึกษา ปีที่ ๔๕ ฉบับที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแพร่, ๒๕๔๗), หน้า ๒๗ – ๒๘.

สรุปได้ว่า สื่อการเรียนการสอนทั้งที่เป็นสื่อประเภทวิธีการ หรือกระบวนการ และสื่อที่เป็นวัสดุสิ่งของและเครื่องมือ อาจจำแนกให้เห็นประเภทตามคุณสมบัติ ความเหมาะสมที่จะนำไปใช้ประกอบการเรียนการสอนที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตามการเลือกใช้สื่อให้สนองจุดมุ่งหมาย ตัวครูผู้สอนจำเป็นต้องพิจารณาเลือกใช้ให้เหมาะสม และสอดคล้องกับแนวความคิดทฤษฎีใหม่ ๆ และเหมาะสมกับเนื้อหาที่สอนด้วย

(๓) ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

ความหมายของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนการสอนให้ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะครูเป็นตัวเครื่องจักรสำคัญที่จะทำให้การเรียนการสอนมี คุณภาพ มีนักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวถึงการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนไว้หลากหลาย ผู้วิจัย ได้ประมวลมานำเสนอไว้ดังต่อไปนี้

สมคิด สร้อยน้ำ ได้ให้ความหมายของ กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง การกระทำ ใด ๆ ที่จัดขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ หรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เกิดประสบการณ์และ เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ในการเรียนการสอนแต่ละครั้ง^{๕๓}

ชัยฤทธิ์ ศิลาเดช ได้กล่าวถึงความหมายของ กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง การ จัดสภาพการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้ตามหลักสูตรกิจกรรมการเรียน การสอน เป็นองค์ประกอบสำคัญของการนำหลักสูตรไปใช้ ครูผู้สอนควรต้องคิดกิจกรรมการเรียน การสอนอย่างหลากหลาย^{๕๔}

วัฒนาพร ระงับทุกข์ ได้ให้ความหมายของ กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง สภาพ การเรียนรู้ที่กำหนดขึ้นเพื่อนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมาย หรือจุดประสงค์การเรียนการสอนที่กำหนดไว้ การออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอนที่เหมาะสมสอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้เนื้อหา และสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ด้านต่าง ๆ^{๕๕}

^{๕๓}สมคิด สร้อยน้ำ, หลักการสอน, หน้า ๒๒๒.

^{๕๔}ชัยฤทธิ์ ศิลาเดช, คู่มือการเขียนแผนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญระดับประถมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : พิสิษฐ์เซ็นเตอร์, ๒๕๔๔), หน้า ๘๕.

^{๕๕}วัฒนาพร ระงับทุกข์, การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ต้นอ้อ, ๒๕๔๗), หน้า ๘๑.

สุพิน บุญชูวงศ์ ได้กล่าวถึงความหมายของ กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง กิจกรรมที่ผู้เรียนเข้าไปมีส่วนร่วม และทำให้ผู้เรียนบรรลุตามจุดหมายที่ต้องการ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นการออกแบบในการจัดประสบการณ์ เพื่อให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียน และมีความเข้าใจต่อการเรียนในเรื่องนั้น ๆ^{๕๖}

สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง การลงมือปฏิบัติจริงในด้านการจัดการเรียนการสอน และจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จริง และเกิดทักษะในกระบวนการต่าง ๆ ตลอดจนผู้เรียนได้นำเอาองค์ความรู้ และประสบการณ์ที่ได้รับมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ที่หลากหลายโดยเน้นการปฏิบัติจริง

หลักการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

หลักในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนั้น มีความสำคัญไม่แพ้ด้านอื่น ๆ เพราะหากการเรียนการสอนมีอยู่แต่ในตำรา หรืออยู่แต่ในห้องเรียน ไม่มีสิ่งที่มาเร้า หรือสร้างความรู้สึกรักใฝ่อยากเรียน การเรียนการสอนก็ไม่บรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้ ดังนั้นนักการศึกษาหลาย ๆ ท่านจึงได้แสดงทัศนะไว้ในหลาย ๆ ด้าน ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการรวบรวม และประมวลมาเสนอดังต่อไปนี้

ศุภวัฒน์ เอ็มโอช ได้กล่าวถึงการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนไว้ว่า ควรมีหลักการจัดการเรียนการสอน ดังต่อไปนี้^{๕๗}

๑) ต้องตรงกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และควรให้ครอบคลุมทั้ง ๓ ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย

๒) ไม่ยึดหลักสูตรเป็นบรรทัดฐานตายตัว แต่ต้องสามารถยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสมกับสถานการณ์

๓) มีการเตรียมการสอนล่วงหน้า จะช่วยทำให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างราบรื่น บรรลุจุดมุ่งหมายได้

๔) ต้องยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในการเรียนการสอน นั่นคือ การจัดให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยการกระทำ และให้ได้รับประสบการณ์ตรงมากที่สุด เน้นให้ผู้เรียนรู้จักคิด รู้จักทำ และรู้จักแก้ปัญหา เพราะสิ่งเหล่านี้จะเป็นนิสัยติดตามผู้เรียนไป สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ และทำให้การเรียนมีความหมายมากยิ่งขึ้น

^{๕๖}สุพิน บุญชูวงศ์, หลักการสอน, (กรุงเทพมหานคร : แสงสุทธิการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๗๔.

^{๕๗}ศุภวัฒน์ เอ็มโอช, หลักการสอน, (จันทบุรี : สถาบันราชภัฏรำไพพรรณี, ๒๕๔๕), หน้า ๕๒ –

๕) คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน ทั้งทางด้านพันธุกรรม วยความสามารถ ความถนัด ความสนใจ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งล้วนแต่เป็นตัวแปรในการเรียนรู้ของผู้เรียน ผู้สอนจะเกณฑ์ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เท่ากันทั้งหมดคงเป็นไม่ได้ ต้องค้นหาเทคนิควิธีการในการจัดกิจกรรม ประสบการณ์ สื่อการสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียน

๖) ส่งเสริมความเจริญงอกงามให้แก่ผู้เรียนให้ครบทั้ง ๓ ด้าน คือ ด้านสติปัญญา ด้านอารมณ์ และด้านร่างกาย มิฉะนั้นแล้วผู้เรียนจะพัฒนาไปได้ไม่ดีเท่าที่ควร

๗) ควรเริ่มจากการเรียนรู้สิ่งใกล้ตัวไปหาสิ่งไกลตัว จากบทเรียนที่ง่ายไปหายาก หรือเริ่มจากสิ่งที่เป็นรูปธรรมไปหาสิ่งที่เป็นนามธรรม ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้ง่ายขึ้น ทำให้เกิดเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้

๘) ต้องสร้างบรรยากาศให้เหมาะสมแก่การเรียนรู้ ทั้งในแง่สิ่งแวดล้อม และอารมณ์ของผู้เรียน เช่น การจัดสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา ห้องเรียนให้สะอาด สวยงามและร่มรื่น ผู้สอนควรมีบุคลิกภาพที่เหมาะสม มีอารมณ์ดี เป็นกันเองกับผู้เรียน ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้เรียน เป็นต้น

กรมวิชาการ ได้นำเสนอถึงลักษณะของการจัดกิจกรรมเรียนการสอนไว้อย่างน่าสนใจว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจะต้องมุ่งให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง และชี้แจงลักษณะที่นำสมัยในหลักทางพระพุทธศาสนา มุ่งสนองความต้องการและช่วยแก้ปัญหาของบุคคลและสังคม จัดให้มีระบบการฝึกหัดอบรมตามแนวทางของพระพุทธศาสนา ให้มีความสอดคล้องกับเอกลักษณ์และวัฒนธรรมไทยในสังคมที่แวดล้อมตัวเด็กและพิธีกรรมต่าง ๆ^{๕๔}

จรัส กาอินทร์ ได้ยกตัวอย่างการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นการใช้กิจกรรม เพื่อให้ผู้เรียนได้บรรลุจุดมุ่งหมายตามหลักสูตรที่ได้กำหนดไว้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้^{๕๕}

- ๑) การวิจารณ์ข่าวและเหตุการณ์
- ๒) การเล่าเรื่องจากประสบการณ์จริง
- ๓) การแสดงบทบาทสมมติ
- ๔) การเชิญวิทยากรมาบรรยาย

^{๕๔}กรมวิชาการ, เอกสารประกอบหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ คู่มือพัฒนาสื่อการเรียนรู้, หน้า ๓๖.

^{๕๕}จรัส กาอินทร์, ปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐), หน้า ๒๗ – ๒๘.

- ๕) การยกตัวอย่างจากนิทาน หรือตัวละครในวรรณคดี
- ๖) เกมต่าง ๆ
- ๗) การร่วมกันทำงานกลุ่ม
- ๘) การอภิปรายรายการไต่สวน
- ๙) การประกวดต่าง ๆ เช่น การวาดภาพ มารยาทงาม ควรเป็นกิจกรรมที่กระตุ้นให้เด็กสนใจปฏิบัติตนเป็นคนดี

สรุปได้ว่า หลักในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนั้น จะต้องยึดหลักว่า การจัดกิจกรรมจะต้องให้ตรงกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ มีการเตรียมตัวมาก่อนล่วงหน้า และจะต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลเป็นสำคัญ ซึ่งอาจจะใช้กิจกรรม เช่น การอภิปรายไต่สวน การแสดงบทบาทสมมติ รวมถึงการวิจารณ์ข่าวและการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามสื่อต่าง ๆ เป็นต้น และที่สำคัญอย่างยิ่งกิจกรรมการเรียนการสอนจะต้องมีความสอดคล้องกับเอกลักษณ์ และวัฒนธรรม สังคมแบบไทย ๆ ด้วย

(๔) ด้านการวัดและประเมินผล

การวัดและประเมินผล (Measurement and Evaluation) เป็นการติดตามว่าเมื่อ ผู้สอนได้จัดการเรียน การสอน/ จัดประสบการณ์เรียนรู้แล้วผู้เรียน มีคุณภาพความสามารถ หรือทักษะตามจุดมุ่งหมายของการสอนมากน้อยเพียงใด การวัดและประเมินผลมีหน้าที่ในการตรวจสอบผลของการจัดการเรียนการสอนว่าผู้เรียนเกิดและทักษะต่าง ๆ มากน้อยเพียงใด หรือยังมีสิ่งใดบกพร่อง

ความหมายของการวัดและประเมินผล

ในด้านความหมายของการวัดและประเมินผล มีนักการศึกษาได้นำเสนอเอาไว้อย่างหลากหลาย และกว้างขวาง ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษา รวบรวมและประมวลมานำเสนอต่อไปนี้

บุญธรรม กิจปรีดาภิสุทธิ์ ได้ให้ความหมายของการวัด ว่าเป็นกระบวนการเชิงปริมาณ ในการกำหนดค่าเป็นตัวเลข หรือสัญลักษณ์ที่มีความหมายแทนคุณลักษณะของสิ่งที่วัดโดยอาศัยกฎเกณฑ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ในส่วนของการประเมินผลเป็นกระบวนการในการตัดสินคุณค่าของสิ่งหนึ่งสิ่งใดอย่างมีหลักเกณฑ์ เพื่อสรุปว่าสิ่งนั้นดี – เลวปานใด^{๖๐}

^{๖๐}บุญธรรม กิจปรีดาภิสุทธิ์, การวัดและประเมินผลการเรียนการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บี แอน บี พลัทธิซิ่ง, ๒๕๓๕), หน้า ๑๔.

กาญจนา เกียรติประวัตติ ได้ให้ความหมายของการวัดผล คือ การกำหนดหน่วยให้แก่ปริมาณที่มีอยู่ โดยใช้เครื่องมือวัดทางการศึกษาที่ใช้กันอยู่อาจเป็นการสังเกตของครูผู้สอน ตารางตรวจสอบพฤติกรรมหรือข้อสอบ และได้ให้ความหมายของการประเมินผล คือ การนำผลที่วัดได้มาหาคุณค่า การประเมินผลควรจะต้องรวมถึงการวิเคราะห์จุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ วิธีการที่ได้ใช้ไปเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมาย ตลอดจนพิจารณาถึงปริมาณของคุณสมบัติที่วัดได้^{๖๑}

ธนวัฒน์ ธิติณันท์ ได้ให้ความหมายของการวัดผลและประเมินผล หมายถึง กระบวนการที่สำคัญของการจัดการศึกษา ครูสามารถนำเอาการวัดผลและประเมินผลไปใช้ในการวางแผน ปรับปรุง พัฒนา ติดตามและตัดสินผลทางการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ การวัดผลประเมินผลยังมีบทบาทสำคัญต่อการวางแผน การจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียน การจัดกลุ่มผู้เรียน การแก้ไขปัญหาการเรียนการสอนและการตัดสินผลการเรียน^{๖๒}

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ได้ให้ความหมายของคำว่า การวัดและประเมินผล หมายถึง เครื่องมือหลักที่จะบอกความสำเร็จในการจัดการศึกษา แต่ในขณะเดียวกัน การวัดและประเมินผลจะมีประโยชน์ได้ก็ต่อเมื่อเครื่องมือที่ใช้ดี มีประสิทธิภาพ มิฉะนั้นแล้วแทนที่จะได้ประโยชน์กลับเป็นโทษอาจจะสร้างปัญหา หรือชี้แนวทางที่ผิดให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องได้^{๖๓}

ประเสริฐ ธรรมโวหาร ได้ให้ความหมายของคำว่า การวัดและประเมินผล หมายถึง การประเมินเพื่อปรับปรุงการเรียนรู้ และเพื่อการตัดสินผลการเรียนรู้ของนักเรียน จัดเป็นเครื่องมือสำคัญยิ่ง จะช่วยให้ครูได้ทราบระดับความเจริญงอกงามของเด็กแต่ละคน ว่ามีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นหรือลดลงอย่างไร ผู้เรียนได้เกิดความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะ เจตคติ และการปฏิบัติตามจุดประสงค์ของการเรียนรู้เพียงใดหรือไม่^{๖๔}

^{๖๑}กาญจนา เกียรติประวัตติ, (ม.ป.ป.) วิธีสอนทั่วไปและทักษะการสอน, (ม.ป.ท., ๒๕๔๕), หน้า ๒๔๖.

^{๖๒}ธนวัฒน์ ธิติณันท์, หลักการวัดผลและประเมินผลการศึกษา, (นครราชสีมา : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๘), หน้า ๑.

^{๖๓}มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, การบริหารและการจัดการการวัดและประเมินผลการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๕), หน้า ๖๕.

^{๖๔}ประเสริฐ ธรรมโวหาร, หลักสูตรและการจัดการการมัธยมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏจันทรเกษม, ๒๕๔๒), หน้า ๑๖๖.

สรุปได้ว่า การวัดและประเมินผล แยกความหมายออกจากกันได้ดังนี้ การวัด หมายถึง กระบวนการเชิงปริมาณในการกำหนดค่าเป็นตัวเลข หรือสัญลักษณ์ที่มีความหมาย แทนคุณลักษณะของสิ่งที่วัดโดยอาศัย กฎเกณฑ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ส่วนการประเมินผล หมายถึง กระบวนการในการตัดสินคุณค่าของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อย่างมีหลักเกณฑ์ เพื่อสรุปว่า สิ่งนั้น ดี – เลว ปานใด โดยอาศัยข้อมูล หรือรายละเอียดจากการสังเกต การตรวจงาน การสัมภาษณ์ หรือการทดสอบประกอบการพิจารณา

ความสำคัญของการวัดและประเมินผลการเรียนรู้

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ เป็นสิ่งจำเป็นในการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๕๔๕ กำหนดไว้ในมาตรา ๒๖ ให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียน โดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การร่วมกิจกรรม และการทดสอบควบคู่กันไป ดังที่มื่อนักการศึกษา และหน่วยงานทางการศึกษาได้ทำอธิบายถึงความสำคัญของการวัดและประเมินผลการศึกษา ผู้วิจัยได้ประมวลมานำเสนอต่อไปนี้

กิตติมา ปรีดีดิลก ได้กล่าวถึงความสำคัญของการประเมินผลว่า การวัดและประเมินผล จะช่วยให้เกิดประโยชน์ในการปรับปรุงการสอนของครู ปรับปรุงการเรียนรู้ของนักเรียน ปรับปรุงระบบการบริหารในโรงเรียน ทำให้ทราบสภาพที่แท้จริงของหลักสูตร โครงสร้างการสอนและบันทึกการสอนที่นำมาสู่ภาคปฏิบัติ ประสบปัญหาอย่างไร จุดใดที่ควรจะนำมาแก้ไขปรับปรุงต่อไป และเพื่อเป็นข้อมูลทางการศึกษาต่อไป เช่น เพื่อแสดงผลการเรียนรู้จบ และเป็นหลักฐานให้ผู้ปกครองได้ทราบ^{๖๕}

พนัส หันนาคินทร์ ได้กล่าวถึงความสำคัญของการประเมินผลการเรียนการสอนว่า เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นในการบริหารจัดการประเมินผลการเรียนไว้ดังนี้^{๖๖}

๑) เพื่อทราบผลการเรียนของนักเรียน ช่วยให้ผู้เรียนปรับปรุงแก้ไขการเรียนของตนเองได้ก่อนที่จะก้าวไปศึกษาบทเรียนใหม่

๒) เพื่อประโยชน์ในการเลื่อนชั้นของนักเรียน และการแบ่งนักเรียนตามความสามารถ

^{๖๕}กิตติมา ปรีดีดิลก, การบริหารและการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรการพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า ๗๒ – ๗๓.

^{๖๖}พนัส หันนาคินทร์, หลักการบริหารโรงเรียน, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕๕.

๓) เพื่อเป็นหลักฐานในการรายงานผลการเรียนให้ผู้ปกครองทราบ ทำให้ผู้ปกครองรู้ความก้าวหน้าของนักเรียนในความปกครองของตน และช่วยให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างโรงเรียนกับบ้าน

๔) เพื่อประโยชน์ในการให้ประกาศนียบัตร เมื่อจบชั้นการศึกษา และแจ้งผลการเรียนให้สถานบันอื่น เช่น มหาวิทยาลัยที่นักเรียนจะไปเรียนต่อขอทราบมาเพื่อสถิติในทางการศึกษา

๕) ช่วยให้ฝ่ายแนะแนวทราบข้อมูลของผู้เรียน จะได้ช่วยวิเคราะห์ความเด่นความด้อยของผู้เรียน เป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาเด็กเป็นรายบุคคล และเป็นแนวทางในการแนะแนวการเรียนอาชีพให้แก่ผู้เรียน

๖) ช่วยให้ฝ่ายบริหารได้ทราบข้อมูล เพื่อปรับปรุงมาตรฐานทางวิชาการของโรงเรียน ซึ่งจะนำไปสู่แนวทางปรับปรุง ส่งเสริมสภาพการเรียนการสอนให้แก่ครู และใช้เป็นข้อมูลการปฐมนิเทศครูใหม่

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ ได้กล่าวถึงการวัดและประเมินผลการเรียนการสอนว่า การวัดผลและประเมินผลมีประโยชน์เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนของครู ทำให้ครู – อาจารย์ทราบว่าผลการสอนของตนเป็นอย่างไร และจะได้แก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น เพื่อปรับปรุงการเรียนของนักเรียน นักเรียนจะได้ทราบว่าตนมีความรู้ความเข้าใจในบทเรียนหรือไม่เพียงใด ซึ่งจะเป็นแนวทางในการปรับปรุงตนเอง เพื่อปรับปรุงระบบการบริหารงานในสถานศึกษา ทำให้ทราบสภาพที่แท้จริงของหลักสูตร โครงการสอน บันทึกการสอน ที่นำมาสู่การปฏิบัติว่าประสบปัญหาอย่างไร จะได้แก้ไขปรับปรุงอย่างไร เพื่อเป็นข้อมูลทางการศึกษาต่อไป เช่น ผลการเรียนการศึกษา สำเร็จตามหลักสูตรเป็นแนวทางในการทำงานและศึกษาต่อไป เพื่อเป็นหลักฐานด้านการศึกษาของสถานศึกษาในด้านการรับนักศึกษา ผลการเรียนและการสำเร็จตามหลักสูตร และเพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์สถานศึกษาในด้านผลการเรียน และการสำเร็จของนักเรียน^{๖๓}

กรมวิชาการ ได้กล่าวถึงความสำคัญของการวัดผล และประเมินผลไว้ว่า เป็นกระบวนการที่ให้ผู้สอนใช้พัฒนาคุณภาพผู้เรียน เพราะจะช่วยให้ได้ข้อมูลสารสนเทศที่แสดงถึงพัฒนาการ ความก้าวหน้า และความสำเร็จทางการเรียนของผู้เรียน รวมทั้งข้อมูลที่จะเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนา และเรียนรู้อย่างเต็มตามศักยภาพ^{๖๔}

^{๖๓}ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, การบริหารงานวิชาการ, หน้า ๑๖๖ – ๑๖๗.

^{๖๔}กรมวิชาการ, หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๔, หน้า ๒๔.

สรุปได้ว่า การวัดผลและประเมินผลนั้นมีความสำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่งในกระบวนการเรียนการสอน ในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ทำให้ทราบถึงแนวทางในการปรับปรุงการบริหารงาน ครูผู้สอนสามารถนำผลที่ได้ไปปรับปรุงการจัดการเรียนการสอน ผู้เรียนทราบถึงผลการเรียนของตนว่ามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทเรียนอย่างไรบ้าง และเป็นข้อมูลทางการศึกษา เช่น แสดงผลการเรียน การเทียบโอน เป็นต้น และเป็นการดำเนินงานตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

แนวทางในการวัดผลและประเมินผลการเรียน

ในการดำเนินการวัดผลและประเมินผล สถานศึกษาจะต้องทราบแนวทางในการดำเนินงานที่ชัดเจน เพื่อให้เกิดความถูกต้องในการวัดผลและประเมินผล ผู้วิจัยได้นำรายละเอียดของการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอนมาประมวลไว้ดังนี้

กิตติมา ปรีดีดิลก ได้กล่าวว่าการวัดผลและประเมินผลเป็นกระบวนการต่อเนื่องของการเรียนการสอน แบ่งออกเป็น ๓ ขั้นตอน ดังต่อไปนี้^{๖๕}

๑) การประเมินผลก่อนเรียน เพื่อช่วยให้ครูได้ทราบความสามารถของแต่ละคน เพื่อเป็นข้อมูลในการพิจารณาตัดสินว่า จะมีความสามารถเพียงพอในการศึกษาต่อหรือไม่ หากไม่เพียงพออาจทำการปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นได้

๒) การประเมินผลระหว่างเรียน เมื่อมีการสอนในระยะหนึ่ง ๆ ควรจะมีการประเมินผลนักเรียนตามจุดประสงค์ของรายวิชาเหล่านั้น เพื่อจะได้ทราบว่า มีความพอหรือควรจะไปข้างหน้าได้หรือยัง

๓) การประเมินผลหลังเรียน เป็นการประเมินผลรวม ครอบคลุมจุดประสงค์ต่าง ๆ หลายจุดประสงค์ เป็นการประเมินเพื่อตัดสินความสามารถ เพื่อดูว่าตั้งแต่ต้นจนบัดนี้นักเรียนมีความสามารถตามจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมต่าง ๆ มากน้อยเพียงใด

กรมวิชาการ ได้กล่าวถึงแนวทางในการวัดผลและประเมินผลว่า สถานศึกษาในฐานะผู้รับผิดชอบจัดการศึกษา จะต้องจัดทำหลักเกณฑ์ และแนวทางปฏิบัติในการวัดผลและประเมินผล การเรียนของสถานศึกษา เพื่อให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายถือปฏิบัติร่วมกัน และเป็นไปในมาตรฐานเดียวกัน สถานศึกษาต้องมีผลการเรียนรู้ของผู้เรียนจากการวัดและประเมินทั้งในระดับชั้นเรียน ระดับสถานศึกษา ระดับเขตพื้นที่การศึกษา และระดับชาติตลอดจนการประเมินภายนอก เพื่อ

^{๖๕}กิตติมา ปรีดีดิลก, การบริหารและการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น, หน้า ๗๒ – ๗๓.

ใช้เป็นข้อมูลสร้างความมั่นใจเกี่ยวกับคุณภาพของผู้เรียนแก่ผู้เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษาโดยจำแนกการประเมินผลออกเป็น ๓ ระดับ ได้แก่^{๑๐}

๑) การประเมินผลระดับชั้นเรียน มีจุดหมายสำคัญของการประเมินระดับชั้นเรียนคือ มุ่งหาคำตอบว่าผู้เรียนมีความก้าวหน้าทั้งด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการ คุณธรรม และค่านิยมอันพึงประสงค์

๒) การประเมินผลระดับสถานศึกษา เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบความก้าวหน้าด้านการเรียนรู้เป็นรายชั้นปีและช่วงชั้น สถานศึกษานำข้อมูลที่ได้นี้ไปใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอน และคุณภาพของผู้เรียนให้เป็นไปตามมาตรฐานการเรียนรู้

๓) การประเมินคุณภาพระดับชาติ สถานศึกษาต้องจัดให้ผู้เรียนทุกคนที่เรียนในปีสุดท้ายของช่วงชั้น ได้แก่ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ เข้ารับการประเมินคุณภาพระดับชาติในกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่สำคัญ ได้แก่ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ภาษาอังกฤษ และกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่น ๆ ตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดต่อไป ข้อมูลที่ได้จากการประเมินจะนำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน และคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษาแต่ละแห่ง

กึ่งแก้ว อาริรักษ์ ได้กล่าวถึงการวัดและประเมินผลว่า วิธีการวัดผลและเครื่องมือวัดที่สามารถนำมาใช้ควบคู่กับการจัดการเรียนการสอน ได้แก่^{๑๑}

๑) แบบทดสอบ เป็นชุดของคำถามที่สร้างขึ้นอย่างมีระบบ เพื่อใช้วัดตัวอย่างพฤติกรรมของแต่ละคน ทั้งด้านเนื้อหา วิธีดำเนินการและการให้คะแนน เช่น แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ แบบทดสอบวัดความถนัด และแบบทดสอบความสามารถจริง เป็นต้น

๒) แบบสังเกต เป็นการเฝ้าดูพฤติกรรมของบุคคลอย่างมีจุดมุ่งหมาย โดยอาจจัดทำเป็นกรอบของการสังเกต เช่น แบบตรวจสอบรายการ แบบสังเกตประเมินค่าในการสังเกตนั้นต้องระวังไม่ให้ผู้ถูกสังเกตรู้ตัว มิฉะนั้นพฤติกรรมอาจเปลี่ยนแปลงจากความเป็นจริงต้องสังเกตด้วยความพิถีพิถันระหว่า เพื่อมองเห็นรายละเอียดตามรอบที่ต้องการ ขจัดปัญหาหรือความลำเอียงส่วนตัวออกไป เพื่อให้ได้ข้อมูลตรงตามที่สังเกตจริง

^{๑๐}กรมวิชาการ, หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔, หน้า ๒๔ – ๒๕.

^{๑๑}กึ่งแก้ว อาริรักษ์, การวัดและประเมินผลทางภาษา, (กรุงเทพมหานคร : พัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.), ๒๕๔๖), หน้า ๓๕ – ๓๗.

๓) แบบสัมภาษณ์ เป็นการสนทนอย่างมีจุดมุ่งหมายตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ล่วงหน้า ใช้แก้ปัญหาการเก็บข้อมูลที่ไม่สามารถจะเก็บได้จากพฤติกรรมการแสดงออก หรือการตอบคำถามในแบบสอบถาม แบ่งเป็นการสัมภาษณ์แบบมาตรฐาน คือ มีการวางแผน การเตรียมตัวอุปกรณ์เครื่องมือ ซึ่งครอบคลุมจุดมุ่งหมาย และอำนวยความสะดวกในการสัมภาษณ์ และการสัมภาษณ์แบบไม่มาตรฐาน หรือแบบปลายเปิด ไม่มีการกำหนดแบบไว้ตายตัว เป็นการสัมภาษณ์ทั่วไปเปิดโอกาสให้แสดงออกโดยไม่ถูกบังคับ

๔) แบบสอบถาม มีลักษณะคล้ายแบบทดสอบ คือ ให้ผู้ตอบแสดงความรู้สึกออกมาจากใจจริง แต่ที่แตกต่างคือ การแสดงความคิดเห็นไม่มีถูก – ผิด เพราะต้องการได้ข้อมูลที่เป็นความจริงมากที่สุด แบบตรวจสอบรายการ แบบสำรวจ เป็นลักษณะหนึ่งของแบบสอบถาม แต่จุดมุ่งหมายในการถามต่างกัน

๕) แบบจัดอันดับคุณภาพ เป็นการวัดคุณลักษณะที่ไม่สามารถวัดออกมาเป็นตัวเลขโดยตรงได้ เป็นการวัดตามลักษณะของคุณภาพอาจเป็นระบบมาตราพรณนาพฤติกรรม หรืออาจเป็นแบบใช้ตัวเลขของอันดับแทนคำอธิบาย

จิรกรณ์ ศิริประเสริฐ ได้กล่าวถึงการวัดและประเมินผลว่า วิธีการใช้วัดและประเมินผลมี ๒ อย่าง ดังต่อไปนี้^{๑๒}

๑) การประเมินแบบอิงเกณฑ์ (Criterion – referenced) เป็นการประเมินเพื่อบอกระดับของทักษะ บอกความก้าวหน้าของนักเรียนแต่ละคน ข้อมูลที่ใช้ในการประเมินผลนั้น มาจากการวัดที่มีเกณฑ์มาตรฐาน หรือเกณฑ์ที่คาดหวังไว้หรือเกณฑ์ที่ผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้กำหนด

๒) การประเมินผลแบบอิงกลุ่ม (Norm – referenced) เป็นการประเมินเพื่อตัดสินซึ่งบอกให้ทราบว่า นักเรียนคนนั้นอยู่ในตำแหน่งใดของกลุ่ม

สรุปได้ว่า การวัดและการประเมินผลมีวิธีการเลือกใช้ให้เหมาะสมตามสถานการณ์ เช่น การสังเกต การสอบถาม การสัมภาษณ์ การตรวจสอบของผลงาน หรือกระบวนการทำงานและการทำข้อสอบ ซึ่งขั้นตอนการวัดและประเมินผลเป็นกระบวนการวัดเพื่อค้นพัฒนาสมรรถภาพของผู้เรียน เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน เพื่อวินิจฉัยผู้เรียน เพื่อเปรียบเทียบความสามารถของผู้เรียน การพัฒนาของผู้เรียนเป็นการเพิ่มแรงจูงใจ หรือเสริมแรงในการเรียนและความสนใจของผู้เรียนในการเรียน เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการตัดสินใจ ผู้มีหน้าที่ในการวัดและประเมินผลต้องมีคุณธรรม

^{๑๒}จิรกรณ์ ศิริประเสริฐ, ทักษะและเทคนิคการสอนพลศึกษาในระดับประถมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๘๔.

จริยธรรมในการวัดเพื่อให้ผลการวัดที่เชื่อถือได้ คือ ความยุติธรรม ความซื่อสัตย์ รอบคอบ ขยัน อดทน เป็นต้น

๒.๒ การจัดการเรียนการสอนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

องค์ประกอบสำคัญในการที่ทำให้การศึกษาในพระพุทธศาสนาก้าวหน้าอย่างมากคือ พระพุทธศาสนามีได้มีความหมายที่จะให้การศึกษาอบรม และการปฏิบัติธรรมอยู่อย่างในวัด เห็นได้จากตั้งแต่เริ่มประดิษฐานพระพุทธศาสนาเมื่อคราวส่งสาวกออกประกาศพระศาสนาว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย” นั่นคือเปิดโอกาสให้พุทธบริษัท ๔ ได้มีโอกาสศึกษา พระสงฆ์มีชีวิตผูกพันอยู่ในสังคมพระสงฆ์แล้ว ยังต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกับสังคมชาวโลก ด้วยบทบาทบัญญัติในการเลี้ยงชีพทางฝ่ายวินัย

๒.๒.๑ พระพุทธศาสนากับการศึกษาของไทย

การศึกษาของไทยในอดีต มีวัดเป็นศูนย์กลางในการให้การศึกษา มีพระภิกษุเป็นครูสอน วิชาการความรู้ต่าง ๆ แก่ประชาชน ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ทรงจัดการศึกษาแบบใหม่ขึ้นในหัวเมืองโปรดให้พระสงฆ์เป็นครูสอน และถือว่าคนที่ผ่านการบวชเรียนมาแล้วเป็นผู้ที่มีความรู้ จึงกำหนดให้คนที่ที่จะเข้ารับราชการต้องผ่านการบวชเรียนมาก่อน จึงเกิดประเพณีบวชเรียนขึ้น ผู้วิจัยได้ทำการประมวลเกี่ยวกับพุทธศาสนากับการศึกษาของไทยได้ดังต่อไปนี้

เสถียร โพธิ์นันทะ ได้อธิบายถึงการเข้ามาของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยไว้ว่า พระพุทธศาสนาได้เข้าสู่ประเทศไทย เมื่อราว พ.ศ. ๕๐๐ โดยชาวอินเดียได้นำพระพุทธศาสนาลัทธิหินยานเข้ามา (ลัทธิหินยาน เป็นลัทธิที่ถือปฏิบัติหลักธรรมตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแบบดั้งเดิม ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ภาษาที่ใช้ตามลัทธินี้ คือ ภาษาบาลี) ต่อมาเมื่อเกิดลัทธิมหายานขึ้นในประเทศอินเดีย ราวปี พ.ศ. ๕๔๒ (ลัทธิมหายาน เป็นลัทธิที่เกิดภายหลัง มีการแก้ไขหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาเป็นบางส่วน ภาษาที่ใช้ตามลัทธินี้ คือ ภาษาสันสกฤต) พระพุทธศาสนา ลัทธิมหายานเผยแผ่มาทางกัมพูชา และทางเกาะสุมาตรา ครั้นต่อมาพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดียเริ่มเสื่อมลง ประเทศต่าง ๆ ก็เริ่มขาดการสมาคมในกิจการศาสนากับชาวอินเดีย และหันไปนับถือศาสนาอื่น ๆ บ้าง คงเหลือแต่ประเทศลังกา พม่า มอญ ที่ยังคงนับถือพระพุทธศาสนาตามลัทธิหินยาน ส่วนประเทศไทย และกัมพูชา ยังคงนับถือพระพุทธศาสนา ลัทธิมหายาน ต่อมาราวปี พ.ศ. ๑๖๕๖ พระเจ้าปรักรมมหาราชได้ครองประเทศลังกา ทรงทำนุบำรุงพุทธศาสนามีการทำสังคายนาพระธรรมวินัย ตามลัทธิหินยาน แล้วจัดการปกครองสังฆมณฑล ศึกษาพระธรรมวินัยให้เฟื่องฟูขึ้น พระภิกษุสงฆ์ทั้งเขมร ไทย มอญ พม่า ได้ไปศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศลังกา แล้วนำพระพุทธศาสนา ลัทธิหินยานกลับมาสู่ประเทศของตน เมื่อพระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่ประเทศ

ไทยแล้ว ก็มีอิทธิพลต่อสภาพชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณี และค่านิยมของคนไทยอย่างมาก สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ถูกหลอมรวมเป็นเอกลักษณ์ของไทย และเป็นมรดกตกทอดมายังอนุชนรุ่นต่อ ๆ มา^{๓๓}

ธีรวัธ บำเพ็ญบุญบารมี ได้อธิบายถึงพระพุทธศาสนากับการศึกษาของไทยในสมัยสุโขทัยเอาไว้ว่า สมัยสุโขทัย (พ.ศ. ๑๘๐๐ – ๑๘๕๓) พระสงฆ์มีบทบาทที่สำคัญต่อสังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง เป็นศูนย์กลางของประชาชนในการอบรมศีลธรรม และวิชาความรู้ต่าง ๆ พระสงฆ์ทำหน้าที่เทศนาสั่งสอน ดำรงที่ใช้คือ พระไตรปิฎก พระมหากษัตริย์องค์ที่สำคัญในการสนับสนุนต่อกิจการพระพุทธศาสนาสมัยนั้น คือ พ่อขุนรามคำแหง และพระยาสิทธิโท พ่อขุนรามคำแหงทรงประกาศให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย ส่วนพระยาสิทธิโททรงจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็น ๒ คณะ คือ อรัญวาสี และคามวาสี และพระองค์ทรงออกผนวช ซึ่งนับเป็นตัวอย่างในการบวชเรียนในสมัยต่อมา นอกจากนี้ยังทรงนิพนธ์หนังสือไตรภูมิพระร่วง เพื่อใช้ในการอบรมสั่งสอนราษฎรให้มีศีลธรรม ให้ประพฤติดีละเว้นความชั่ว หนังสือเล่มนี้ได้เป็นแนวทางในการปฏิบัติตนของคนไทยในสมัยต่อมา^{๓๔}

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้อธิบายถึงพระพุทธศาสนากับการศึกษาของไทยในสมัยอยุธยาไว้ว่า สมัยอยุธยา (พ.ศ. ๑๘๕๓ – ๒๓๑๐) พระสงฆ์ยังคงมีบทบาทสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยเช่นเดียวกับสมัยสุโขทัย วัดถูกสร้างเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก ประชาชนนิยมพาบุตรหลานของตนไปฝากให้ศึกษาเล่าเรียนที่วัด มีทั้งการอยู่ประจำ และไปกลับ พระสงฆ์ยังคงทำหน้าที่ให้การศึกษาอบรมแก่เด็กและเยาวชนไทย ให้มีความประพฤติดี ปฏิบัติชอบพร้อมทั้งการถ่ายทอดวัฒนธรรม ประเพณี ตามแบบอย่างโบราณเดิม และสมัยนี้ถือเป็นประเพณีว่าผู้ชายทุกคนควรจะบวชเรียน และถ้าจะรับราชการจะต้องเป็นผู้ที่เคยผ่านการบวชเรียนมาแล้ว

นอกจากนี้ยังได้อธิบายถึงพระพุทธศาสนากับการศึกษาของไทยในสมัยธนบุรีไว้ดังนี้ สมัยธนบุรี (พ.ศ. ๒๓๑๐ – ๒๓๑๕) วัดวาอาราม และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ถูกพม่าทำลายเผาผลาญไปเป็นจำนวนมาก หลังจากที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้กอบกู้เอกราชเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ได้ทรงให้มีการสืบเสาะหาต้นฉบับวรรณกรรม และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่ยังคงเหลืออยู่ตามที่ต่าง ๆ มาคัดลอกแต่งเติมเสริมใหม่ ซึ่งนับได้ว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการทำสังคายนา

^{๓๓}เสถียร โพธิ์นันทะ, พระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิมหาวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๓), หน้า ๕ – ๖.

^{๓๔}ธีรวัธ บำเพ็ญบุญบารมี, ความเป็นไปทางพระพุทธศาสนา: ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ตลอดจนคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิเบญจกาย, ๒๕๕๐), หน้า ๒๕ – ๓๓.

พระไตรปิฎกในสมัยต่อมา นอกจากนี้พระองค์ยังทรงบูรณะ และสร้างวัดขึ้นหลายวัด เช่น วัดระฆังโฆสิตาราม วัดอรุณราชวราราม วัดอินทาราม วัดราชฤทธิ และยังทรงสนพระราชหฤทัยในการฝึกวิปัสสนากัมมัฏฐาน ทรงเสด็จไปเจริญกัมมัฏฐานในพระอุโบสถวัดอินทารามอยู่เนื่อง ๆ^{๕๕}

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตญาโณ) ได้อธิบายถึงพระพุทธรูปศาสนากับการศึกษาของไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นว่า สมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. ๒๓๑๕ – ๒๔๑๔) พระพุทธรูปศาสนาได้รับการทำนุบำรุงให้เจริญรุ่งเรือง มีการทำสังคายนาพระไตรปิฎกให้ครบถ้วนสมบูรณ์ขึ้น เพื่อใช้เป็นหลักในการสอนประชาชนให้มีศีลธรรม และใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติตนของพระภิกษุสงฆ์ต่อไป พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธรูปศาสนา ทรงปฏิบัติพระองค์ตามหลักธรรมคำสอนในพระพุทธรูปศาสนาเป็นอย่างดี และใช้วัดเป็นที่เผยแพร่ความรู้ด้านต่าง ๆ ผู้ประชาชน เช่น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงโปรดให้จารึกตำราวิชาการแพทย์แผนโบราณ ตำราหมอนวด ตำรายา และโคลงกลอนต่าง ๆ ไว้ให้ประชาชนได้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองที่วัดโพธิ์ (วัดพระเชตุพน) จนเป็นที่กล่าวขานกันว่า “วัดพระเชตุพนเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศไทย” ในสมัยรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ชาวยุโรปเริ่มเข้ามาค้าขาย และสอนคริสต์ศาสนาในประเทศไทย จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาการเรียนการสอนจากแนวเดิมที่พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้ให้การศึกษอบรมแก่ประชาชน ซึ่งเน้นในเรื่องการปฏิบัติตนให้เป็นคนดีตามหลักธรรมทางพุทธศาสนา ก่อน แล้วจึงสอนวิชาการด้านอื่น ๆ เปลี่ยนไปเป็นการจัดการศึกษาที่มีระบบการเรียนการสอนเป็นเอกเทศแยกจากวัด และถือได้ว่าเป็นการปูพื้นฐานการจัดการศึกษาแนวใหม่ บทบาทของพระสงฆ์ในการเรียนการสอนพระพุทธรูปศาสนาเริ่มลดน้อยลง และการสอนพุทธศาสนากลับมีแต่เพียงเป็นส่วนเสริมเป็นวิชาหนึ่ง ของระบบการศึกษาที่เปลี่ยนแปลงใหม่เท่านั้น^{๕๖}

เสถียร โพธิ์นันทะ ได้อธิบายถึงพระพุทธรูปศาสนากับการศึกษาของไทยในยุคปัจจุบัน (สมัยปฏิรูปการศึกษา พ.ศ. ๒๔๑๔ – ปัจจุบัน) ว่า สมัยราชการพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงตั้งโรงเรียนหลวงเป็นแห่งแรก นับเป็นการเรียนการสอนแผนใหม่ มีฆราวาสเป็นครูผู้สอน วิชาที่สอนก็แยกเป็นวิชา ๆ ไป ได้แก่ วิชาเลข ภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ และขนบธรรมเนียมทางราชการ จึงกล่าวได้ว่าในสมัยของพระองค์เป็นการปฏิรูปการจัดการศึกษา ทรง

^{๕๕}พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), **พุทธศาสนับชาติไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๓๖), หน้า ๓๓ – ๓๘.

^{๕๖}พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตญาโณ), **ประวัติศาสตร์พระพุทธรูปศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหัฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๕๕ – ๕๖.

จัดตั้งโรงเรียนในพระบรมมหาราชวัง ต่อมาตั้งโรงเรียนการแพทย์ โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ โรงเรียนกฎหมาย โรงเรียนฝึกหัดครู นอกจากนั้นได้ทรงตั้งกรมศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการ จัดตั้งโรงเรียนสามัญและอาชีพแผนใหม่ของเอกชนทั้งของคนไทย ฝรั่ง และจีน ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลมาจนถึงปัจจุบัน^{๗๖}

สรุปได้ว่า สังคมไทยในอดีต ได้ใช้วัดเป็นศูนย์กลางในการปลูกฝังศีลธรรมให้เด็กและเยาวชน ตลอดจนถึงประชาชนทั่วไป ซึ่งสิ่งที่สมาชิกของสังคมได้รับจากพระสงฆ์และวัด ได้แก่ ศีลธรรม จริยธรรม คุณธรรม จรรยาบรรณ ตลอดจนความเชื่อและค่านิยมอันมีพื้นฐานมาจากคำสอน และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งถือเป็นมาตรฐานของการประพฤติตนสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน แต่เมื่อสภาพสังคม และเศรษฐกิจได้เปลี่ยนแปลงไป ความสำคัญของวัดในการอบรมสั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชนได้ลดน้อยลงไปมาก ความจำเป็นในการใช้วัดปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ดังเช่นที่เคยในอดีตก็หมดไป เหลือเป็นเพียงสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และเป็นแหล่งเผยแผ่ธรรมเท่านั้น

๒.๒.๒ ความเป็นมาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

ในส่วนนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประวัติความเป็นมาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ แล้วนำมาประมวลเพื่อนำเสนอได้ดังต่อไปนี้

จ่านง ทองประเสริฐ ได้อธิบายถึงความเป็นมาของโรงเรียนสอนพระพุทธศาสนามีกำเนิดครั้งแรกที่ประเทศศรีลังกา โดยชาวอเมริกันที่หันมาสนใจพระพุทธศาสนาผู้หนึ่ง ซึ่งปรารถนาจะช่วยพุทธศาสนิกชนชาวลังกาต่อสู้กับนักเผยแพร่คริสต์ศาสนา และนโยบายเกี่ยวกับศาสนาของรัฐบาลอาณานิคมของอังกฤษ ท่านผู้นี้ คือ พันเอกเฮนรี สตีล ออลคอตต์ (Henry Steel Olcott) โดยจัดตั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๘ อันเป็นระยะเวลาที่พระพุทธศาสนาในประเทศศรีลังกา กำลังอยู่ในภาวะอันอย่างยิ่ง การจัดตั้งโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ของประเทศศรีลังกา มีวัตถุประสงค์สำคัญ ๒ ประการ คือ เพื่อฟื้นฟูพระพุทธศาสนา และเพื่อต่อต้านคริสต์ศาสนา โรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นนี้มีลักษณะเป็นสถาบันอาสา คือ คณะครูและอาจารย์ทำงานโดยไม่มีค่าตอบแทนใด ๆ มีทั้งฆราวาสและพระภิกษุ ผู้ทรงคุณวุฒิทางการศึกษาและศาสนาซึ่งอยู่ภายใต้การดำเนินงานของสมาคมยุวพุทธิก (Young Men Buddhist Association หรือ Y.M.B.A.)^{๗๗}

^{๗๖}เสถียร โพธิ์นันทะ, พระพุทธศาสนาในราชอาณาจักรไทย, หน้า ๒๗.

^{๗๗}จ่านง ทองประเสริฐ, ใครจะกุมชะตาเอเชีย พระพุทธศาสนาหรือคอมมิวนิสต์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สภาสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๒๗), หน้า ๓.

ประวัติความเป็นมาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในประเทศไทย

จ่านง ทองประเสริฐ ได้อธิบายถึงที่มาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในประเทศไทยไว้ว่า หลังสงครามโลกประมาณปี พ.ศ. ๒๔๘๘ เป็นต้นมา สภาพสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม โดยเฉพาะด้านศีลธรรมทำให้เยาวชนมีพฤติกรรมเสื่อมลง เนื่องจากการรับเอาวัฒนธรรมบางอย่างที่ขัดกับสังคมไทยมาใช้ กระทรวงศึกษาธิการได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของปัญหาดังกล่าว จึงได้กำหนดโครงการต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงสภาพศีลธรรมของเด็กและเยาวชน โดยให้กรมสามัญจัดทำแบบให้พระสวดมนต์มาตรฐาน เพื่อใช้เป็นแบบเดียวกันทุกโรงเรียน และให้นิมนต์พระมาเทศน์ให้นักเรียนฟังเดือนละ ๑ ครั้ง ตามความเหมาะสมของเด็กแต่ละระดับ ส่วนการอบรมประจำสัปดาห์นั้นให้มีเรื่องเกี่ยวกับศาสนาเดือนละครั้ง และในภาคเรียนหนึ่ง ๆ ให้โรงเรียนจัดทัศนศึกษาสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวกับศาสนา ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๙๖ กระทรวงวัฒนธรรมได้จัดประชุมเรื่องการแก้ไขปัญหาดังกล่าวและเด็กวัยรุ่น โดยได้นิมนต์พระเลขาธิการจากมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ เข้าร่วมประชุมด้วย และสรุปว่าการแก้ปัญหาความประพฤติเด็กต้องเริ่มที่ผู้ใหญ่ก่อน ตราบใดที่ผู้ใหญ่ยังเป็นแบบฉบับที่ไม่ดีการแก้ปัญหของเด็กก็ทำได้ยาก และผลจากการประชุมทำให้พระสงฆ์กลุ่มหนึ่ง สนใจจะร่วมกันค้นหาสาเหตุที่เด็กและเยาวชนไม่สนใจศาสนา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ราชวิทยาลัย จึงจัดส่งพระนิสิตไปทดลองสอนวิชาศีลธรรมตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการในโรงเรียนต่าง ๆ พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่สนใจพุทธศาสนา แต่ครูขาดความรู้ในวิชาที่สอน การเรียนการสอนจึงไม่มีประสิทธิภาพ ทำให้นักเรียนเกิดความเบื่อหน่ายต่อวิชานี้ จากความสำเร็จดังกล่าว มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ราชวิทยาลัย จึงได้จัดให้มีการบรรยายธรรมในวันอาทิตย์ คดมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ความรู้ในเรื่องศาสนาและศีลธรรมแก่คนทั่วไป เพื่อสามารถนำไปถ่ายทอดแก่เด็กต่อไปได้ และเมื่อผู้ใหญ่มาฟังบรรยายที่วัดก็จะพาลูกหลานมาด้วย เด็ก ๆ ก็อาศัยลายวัดเป็นที่วิ่งเล่น ส่งเสียงรบกวนผู้มาฟังธรรม คณะกรรมการเห็นว่าวัดน่าจะทำประโยชน์ให้แก่เด็กบ้าง ประกอบกับเวลานั้นมีพระผู้ใหญ่ได้มีโอกาสไปศึกษา และดูงานทางศาสนาในต่างประเทศ ได้เห็นพระสงฆ์ในประเทศศรีลังกา และพม่าจัดสอนศีลธรรมให้แก่เด็กในวันอาทิตย์ จึงได้นำความคิดนี้มาดำเนินการบ้างในประเทศไทย โดยเริ่มเปิดสอนครั้งแรกเมื่อวันอาทิตย์ที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ ในระยะแรกที่จัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ไม่ได้รับเงินอุดหนุนจากแหล่งใด แต่ต่อมาในระยะหลังได้รับความอุปถัมภ์จากศูนย์กลางผู้ปกครองนักเรียน ทั้งในด้านการเงินและอุปกรณ์การสอน นอกจากนั้นยังได้รับการอุดหนุนจากข้าราชการ พ่อค้า ประชาชน ผู้มีจิตศรัทธา นับว่าโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ราชวิทยาลัย ประสบความสำเร็จเป็นอย่างมากในการสร้างพุทธเยาวชนที่ดีมาเป็นเวลาไม่น้อยกว่า ๓๐ ปี เนื่องจากผู้ปกครองให้

ความสนใจส่งเด็กเข้าเรียนในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุ เป็นจำนวนมาก ทำให้สถานที่เรียนไม่เพียงพอฉะนั้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๔ มหามกุฏราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศ จึงเปิดโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้นเป็นแห่งที่สองใช้ชื่อว่า “ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์”^{๙๕}

กรมการศาสนา ได้กล่าวถึงโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นโรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นแหล่งเผยแผ่พระพุทธศาสนา ผู้จัดตั้งมีเจตนารมณ์บริสุทธิ์ที่จะทำงานเพื่อพระพุทธศาสนา ผู้เรียนซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักเรียนในโรงเรียนสามัญอยู่แล้ว ต้องเรียนตั้งแต่วันจันทร์ถึงวันศุกร์ แต่ก็ยังมีศรัทธาที่จะมาศึกษาธรรมะในวันอาทิตย์อีก นับว่ามีวิริยะอุตสาหะอย่างแรงกล้า เพื่อสนองศรัทธาของกรมการศาสนาจึงได้วางระเบียบไว้เพื่อความสะดวกแก่การปฏิบัติงาน จึงได้จัดทำคู่มือการจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ฉบับนี้ขึ้น เพื่อเป็นแนวทางในการจัดตั้ง ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ คือ แหล่งผลิตคุณภาพของเยาวชนมีลักษณะเป็นหน่วยงานเผยแผ่ศีลธรรมทางพระพุทธศาสนารูปแบบหนึ่ง จัดตั้งขึ้นมาเพื่อเป็นแหล่งในการศึกษาอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน มีชื่อย่อว่า “ศพอ.” ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เดิมเรียกว่าโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เพราะเป็นสถานที่เปิดสอนศีลธรรมแก่เด็กและเยาวชนเฉพาะในวันอาทิตย์เท่านั้น และได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้นจนมีการจัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์มากขึ้น และขยายไปยังวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ^{๙๖}

สรุปได้ว่า ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์แก่และเยาวชนที่กำลังอยู่ในวันเรียนเพื่อให้รู้จักใช้เวลาว่างจากวันหยุดเรียน เข้ามาศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา และน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ดำรงตนอยู่ในสังคมด้วยความสงบสุข ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เริ่มดำเนินการครั้งแรกในประเทศ เมื่อพ.ศ. ๒๕๐๑ โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุ กรุงเทพมหานคร ได้นำแบบอย่างมาจากประเทศศรีลังกา และต่อมาได้ขยายไปยังวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศมากขึ้นตามลำดับ

^{๙๕} จานงค์ ทองประเสริฐ, โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์, (ม.ป.ท. : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๕๕.

^{๙๖} กรมการศาสนา, แนวทางการดำเนินงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๕), หน้า ๒.

๒.๒.๓ การจัดตั้งและดำเนินงานของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

กรมการศาสนา ได้ออกระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการจัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ หมวด ๑ ข้อ ๖ ว่า ให้สำนักงานบริหารการศึกษาศาสนาวันอาทิตย์แห่งประเทศไทย ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางประสานนโยบาย แผนงาน และสร้างสรรค์ความร่วมมือด้านวิชาการ การเรียนรู้ การเผยแผ่ การอบรมปลูกฝังศีลธรรมทางพระพุทธศาสนา สนับสนุนการดำเนินงานกิจกรรมของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และการดำเนินกิจกรรมใด ๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ในการกิจของกรมการศาสนา การตั้งสำนักงานบริหารการศึกษาศาสนาวันอาทิตย์แห่งประเทศไทย และการตั้งสำนักงานศูนย์กลางระดับหน และคณะกรรมการบริหารการศึกษาศาสนาวันอาทิตย์แห่งประเทศไทยให้เป็นไปตามประกาศกรมการศาสนา^{๔๑}

หลักเกณฑ์ในการจัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

กรมการศาสนา ได้ออกกฎเกณฑ์ในการจัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ไว้ในระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พ.ศ. ๒๕๕๐ หมวด ๑ ข้อ ๗ มีหลักเกณฑ์ดังนี้ การจัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ให้จัดตั้งที่วัด มูลนิธิ สมาคม สถานศึกษาหรือหน่วยงานของรัฐ ซึ่งมีสถานที่ตั้งอยู่ใกล้บริเวณบ้านหรือชุมชน โดยมีหลักเกณฑ์ดังนี้^{๔๒}

๑) เป็นศูนย์การเรียนรู้ การเผยแผ่ อบรม ปลูกฝังศีลธรรมทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน

๒) มีคณะกรรมการบริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

๓) มีครูผู้สอนเพียงพอกับจำนวนนักเรียนในอัตราครูผู้สอน ๑ รูป / คน ต่อ นักเรียนไม่เกิน ๓๕ คน

๔) มีสถานที่เรียนเหมาะสม และเพียงพอกับจำนวนนักเรียน

ระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พ.ศ. ๒๕๕๐ หมวด ๑ ข้อ ๘ กำหนดให้มีคณะกรรมการบริหารคณะหนึ่งเรียกว่า “คณะกรรมการบริหารศูนย์ศึกษา – พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์” ประกอบด้วย

^{๔๑} กรมการศาสนา, ระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พ.ศ. ๒๕๕๐, (ประกาศ ณ วันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๐).

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน.

- ๑) ผู้อำนวยการศูนย์ เป็นประธาน
- ๒) รองผู้อำนวยการศูนย์ จำนวน ๒ รูป / คน เป็นรองประธาน
- ๓) กรรมการ และผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวนไม่น้อยกว่า ๕ รูป / คน
- ๔) เลขานุการ (อาจจะมีผู้ช่วยเลขานุการด้วยก็ได้ โดยการแต่งตั้งของผู้อำนวยการศูนย์)

ระเบียบกรรมการศาสนา ว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พ.ศ. ๒๕๕๐ หมวด ๑ ข้อ ๘ กำหนดให้คณะกรรมการบริหาร มีหน้าที่ในการให้คำปรึกษาแนะนำ และควบคุมดูแลการดำเนินงานของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

- ๑) นโยบายและแผนงานการบริหารจัดการ
- ๒) วิชาการ
- ๓) บุคลากร
- ๔) การเงิน

ระเบียบกรรมการศาสนา ว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พ.ศ. ๒๕๕๐ หมวด ๑ ข้อ ๑๐ กำหนดว่าการประชุมของคณะกรรมการบริหารศูนย์ ต้องมีกรรมการมาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่ง ของกรรมการทั้งหมดจึงเป็นองค์ประชุม ถ้าประธานกรรมการไม่อยู่ หรือไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้รองประธานปฏิบัติหน้าที่แทน ถ้าประธานและรองประธานไม่อยู่ หรือไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้กรรมการที่มาประชุมเลือกกรรมการคนหนึ่งเป็นประธานในที่ประชุม การวินิจฉัยชี้ขาดของที่ประชุมให้ถือเสียงข้างมาก กรรมการคนหนึ่งให้มีเสียงหนึ่งในการลงคะแนน ถ้าคะแนนเสียงเท่ากันให้ประธานในที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งเสียงเป็นเสียงชี้ขาด และจะต้องมีการประชุมอย่างน้อยปีละ ๒ ครั้ง ทุกระยะ ๖ เดือน

ระเบียบกรรมการศาสนา ว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พ.ศ. ๒๕๕๐ หมวด ๑ ข้อ ๑๓ กำหนดให้คณะกรรมการบริหารศูนย์อยู่ในตำแหน่งคราวละ ๔ ปี และจะพ้นจากตำแหน่งในกรณี ดังนี้

- ๑) มรณภาพ หรือถึงแก่กรรม
- ๒) พ้นจากความเป็นภิกษุ
- ๓) ลาออก
- ๔) เป็นบุคคลล้มละลาย
- ๕) เป็นคนไร้ความสามารถ หรือคนเสมือนไร้ความสามารถ
- ๖) คณะกรรมการบริหารศูนย์มีมติให้พ้นจากตำแหน่ง

ระเบียบกรรมการศาสนา ว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พ.ศ. ๒๕๕๐ หมวด ๑ ข้อ ๑๖ กำหนดให้ผู้อำนวยการศูนย์ มีอำนาจและหน้าที่ดังนี้

๑) บริหารงานของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ให้เป็นไปตามนโยบายวัตถุประสงค์ และระเบียบของกรรมการศาสนา

๒) บรรจุ แต่งตั้ง ถอดถอน ครูผู้สอน เจ้าหน้าที่ รวมทั้งดำเนินการบริหารงานบุคคล ตามข้อบังคับของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

ระเบียบกรรมการศาสนา ว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พ.ศ. ๒๕๕๐ หมวด ๑ ข้อ ๑๗ กำหนดให้วัด มูลนิธิ สมาคม สถานศึกษา หน่วยงานของรัฐ หรือหน่วยงานเอกชนที่มีความประสงค์จะขอจัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ยื่นคำขอจดทะเบียนตามแบบคำขอจดทะเบียน ในกรุงเทพมหานคร ให้ยื่นคำขอจดทะเบียนต่อกรรมการศาสนา โดยได้รับความเห็นชอบจากเจ้าคณะแขวง เจ้าคณะเขต และเจ้าคณะจังหวัด ในส่วนภูมิภาค ให้ยื่นคำขอจดทะเบียนต่อผู้ว่าราชการจังหวัด โดยได้รับความเห็นชอบของเจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ นายอำเภอ และเจ้าคณะจังหวัด โดยให้วัฒนธรรมจังหวัดเป็นนายทะเบียน และเมื่อจดทะเบียนแล้วให้รายงานไปยังกรรมการศาสนา

๒.๒.๔ หลักสูตรการศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

กรรมการศาสนา ได้ตราประกาศกรรมการศาสนา ว่าด้วยเรื่อง การจัดชั้นเรียนและหลักสูตรการเรียนการสอนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พ.ศ. ๒๕๕๐ ประกอบด้วย ๑) วิชาบังคับ ๓ วิชา คือ วิชาธรรม วิชาประวัติพระพุทธศาสนา และวิชาศาสนปฏิบัติ ๒) วิชาเลือก ๑ วิชา ตามความเหมาะสม โดยในส่วนของวิชาบังคับทั้ง ๓ วิชา มีสาระการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาขั้นพื้นฐาน อันเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อความเป็นพุทธมามกะ ชนชาวไทยเกิดความศรัทธา และความเลื่อมใสในพระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้า ดังมีรายละเอียดของหลักสูตรการศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ดังต่อไปนี้^{๔๓}

๑) หลักการ

หลักสูตรการศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ยึดหลักว่าเด็ก และเยาวชนชาวพุทธทุกคนมีความสำคัญ สามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองให้มีคุณธรรมจริยธรรมตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยมีหลักการดังนี้

^{๔๓} กรรมการศาสนา, ระเบียบกรรมการศาสนา ว่าด้วยการจัดชั้นเรียนและหลักสูตรการเรียนการสอน ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พ.ศ. ๒๕๕๐, ประกาศ ณ วันที่ ๓๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๐.

๑.๑) ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และการใช้เวลาอย่างสร้างสรรค์

๑.๒) มีความยืดหยุ่น สนองความต้องการของผู้เรียน ชุมชน สังคมและประเทศชาติ

๑.๓) มีความสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางด้านการศึกษาในระบบ โรงเรียน และการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย

๑.๔) เสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีความรู้ความเข้าใจในศิลปะ วัฒนธรรม ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีที่งดงามของไทย

๑.๕) เสริมสร้างคุณค่า และการดำรงรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ไทย มีความภาคภูมิใจในวิถีชีวิตไทยที่มีพระพุทธศาสนาเป็นแนวทาง

๒) จุดมุ่งหมาย

หลักสูตรการศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีความสุขบนพื้นฐานแห่งหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเน้นการปลูกฝังให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ดังนี้

๒.๑) มีความรู้ และทักษะในวิชาการทางพระพุทธศาสนา ในฐานะเป็นบุคคลผู้นับถือพระพุทธศาสนาตามสมควรแก่วัย

๒.๒) มีความศรัทธาและเลื่อมใสในพระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้า ส่งเสริมสัมมาปฏิบัติด้วยการเรียนรู้พุทธประวัติ และแบบอย่างการบำเพ็ญคุณความดี

๒.๓) มีความรู้ ความเข้าใจ ในศาสนปฏิบัติและหลักการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา สามารถปฏิบัติตนและกล้าแสดงออกในกิจกรรมที่เกี่ยวกับพุทธศาสนพิธีได้อย่างถูกต้องและองอาจ

๒.๔) มีคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่งดงามในการดำเนินชีวิต มุ่งมั่นพัฒนาตนเองให้เจริญรุ่งเรืองด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา รู้จักหลักการบริหารความสุข

๒.๕) รู้จักทำนุบำรุงรักษาพุทธศาสนสถาน พุทธศาสนวัตถุ พุทธศิลปะ พุทธศาสนสมบัติอนุรักษ์และเสริมสร้างสภาพแวดล้อม

๒.๖) มีความภาคภูมิใจความเป็นพุทธมามกะชนชาวไทย และประวัติความเป็นมาของพระพุทธศาสนา มีความจงรักภักดีต่อสถาบันชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ และยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

๓) แนวดำเนินการจัดหลักสูตร

เพื่อให้หลักสูตรการศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เป็นไปตามแนวคิด หลักการ จุดมุ่งหมาย จึงมีแนวดำเนินการจัดหลักสูตร ดังนี้

จัดแบ่งชั้นเรียนเป็น ๓ ชั้น คือ ชั้นต้น ชั้นกลาง และชั้นสูง แต่ละช่วงชั้นกำหนดให้มีสาระการเรียนรู้ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนดังต่อไปนี้

เนื้อหาวิชา (สาระการเรียนรู้) ได้แก่ เนื้อหาและกระบวนการที่ใช้เป็นสื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้แบ่งเป็น

(๑) วิชาบังคับหรือสาระการเรียนรู้แกนร่วม เป็นสาระการเรียนรู้ที่เป็นพื้นฐานสำหรับผู้ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ทุกคน เพื่อความเป็นพุทธมามกะที่ดี การดำรงชีวิตตามวิถีชาวพุทธที่มีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ โดยเน้นให้ผู้เรียนตระหนักถึงคุณค่าของหลักธรรม และเข้าใจสภาพชีวิต มีความเชื่อมั่นในหลักพระพุทธศาสนา และซาบซึ้งในพระจริยาของพระพุทธเจ้า สามารถนำหลักธรรมไปปรับใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม ปฏิบัติและกล้าแสดงออกในการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในเทศกาลต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องและองอาจ วิชาบังคับทั้ง ๓ ช่วงชั้นประกอบด้วยกลุ่มวิชาหลัก ๓ กลุ่ม คือ ๑) กลุ่มวิชาธรรม ๒) กลุ่มวิชาประวัติพระพุทธศาสนา และ ๓) กลุ่มวิชาศาสนปฏิบัติ

(๒) วิชาเลือกหรือสาระการเรียนรู้แกนเลือก เป็นสาระการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนด้านต่าง ๆ ตามความสามารถความถนัดและความสนใจ เพื่อเสริมสร้างทักษะวิชาการตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานที่จัดสอนในการศึกษาระบบโรงเรียน คือ ๑) ดุขศึกษา และพลศึกษา ๒) ทักษะศิลป์ ดนตรี และนาฏศิลป์ ๓) สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ๔) ภาษาไทย ๕) คณิตศาสตร์ ๖) วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ๗) การงานและอาชีพ ๘) ภาษาต่างประเทศ และ ๙) คอมพิวเตอร์ โดยให้เลือก ๑ วิชา ทั้งนี้กำหนดให้ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ หรือสถานศึกษาแต่ละแห่งคำนึงถึงความพร้อมที่จะจัดสอน และความต้องการของผู้เรียน เพื่อเสริมเพิ่มเติมความรู้ความสามารถเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือด้านใดด้านหนึ่ง โดยเฉพาะเป็นสำคัญ

๔) กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

เป็นกระบวนการให้การศึกษาอบรม และปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมตลอดจนลักษณะนิสัยที่พึงประสงค์ในการอยู่ร่วมกันของสังคมไทย ที่มีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางให้เกิดแก่ผู้เรียนทั้งในและนอกสถานศึกษา โดยจะต้องเข้าร่วมกิจกรรมที่ศูนย์จัดขึ้น ไม่น้อยกว่าร้อยละ ๘๐ ได้แก่ กิจกรรมส่งเสริมพระพุทธศาสนาเนื่องในโอกาสวันสำคัญ คือ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันเข้าพรรษา หรือวันสำคัญอื่น ๆ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ

และกิจกรรมบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ ที่มุ่งเน้นให้เด็กและเยาวชนได้มีส่วนร่วม และปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม

ตามระเบียบกรมการศาสนา ว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พ.ศ. ๒๕๕๐ กำหนดให้ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เปิดสอนในวันอาทิตย์ โดยมีเวลาเรียนไม่น้อยกว่า ๓ ชั่วโมง และวันอื่น ตามที่คณะกรรมการบริหารศูนย์เห็นสมควร โดยให้เป็นไปตามความเหมาะสมของท้องถิ่น

สรุปได้ว่า การจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จะต้องดำเนินไปตามระเบียบของกรมการศาสนา เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนเป็นไปด้วยคุณภาพ และสามารถประเมิณผลได้

๒.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ สามารถนำมาประมวลได้ดังต่อไปนี้

พระมหาชรินทร์ ขาวสุด ได้ทำการศึกษา การพัฒนาการบริหารจัดการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในภาค ๑ ผลการศึกษาพบว่า^{๔๔}

๑) ด้านหลักสูตร ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จะไม่มีหลักสูตรที่ใช้แน่นอน หลักสูตรที่ใช้อยู่ยังไม่เหมาะสมเท่าที่ควร เพราะหลักสูตรไม่ทันสมัย ไม่มีการปรับปรุงเลย เนื้อหาเก่า ข้ำซาก ควรมีการจัดทำหลักสูตรให้ได้มาตรฐานมากกว่านี้

๒) ด้านการจัดชั้นเรียน การจัดชั้นเรียนของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ แบ่งนักเรียนออกเป็น ๔ ระดับใหญ่ ๆ เหมือนกัน คือ ชั้นเตรียม คือ ป.๑ – ป.๓ ชั้นต้น คือ ป.๔ – ป.๕ ชั้นกลาง คือ ม.๑ – ม.๓ และชั้นปลาย คือ ม.๔ – ม.๖ ซึ่งบางศูนย์ฯ จะมีตั้งแต่ชั้นต้นถึงชั้นปลาย บางศูนย์ฯ จะไม่มีระดับชั้นเตรียม ส่วนชั้นปลายจะไม่ค่อยมีนักเรียนสนใจมาเรียนมากนัก อาจจะเป็นเพราะต้องแข่งขันกันมากในการศึกษาทั่ว ๆ ไป

๓) ด้านการเรียนการสอน ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จะเปิดเรียนในวันอาทิตย์เป็นส่วนใหญ่ การเรียนวิชาหลัก ๆ คือ พุทธประวัติ ธรรมะ มารยาทชาวพุทธ หรือศาสนพิธี และจัดการเรียนการสอนในช่วงเช้าเป็นส่วนใหญ่ มีวิชาเสริมนอกจากนั้น เช่น อังกฤษ ศณิต

^{๔๔}พระมหาชรินทร์ ขาวสุด, “ทัศนคติของผู้บริหารการศึกษาต่อการจัดการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในเขตการศึกษาที่ ๑”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓๗ – ๑๓๘.

ศาสตร์ นาฏศิลป์ ศิลปะ วาทศิลป์ เป็นต้น ซึ่งอาจเป็นปัญหาบ้าง เช่น นักเรียนขาดความตั้งใจเรียน ไม่อยากมาเรียนเพราะไม่เห็นความสำคัญ การสอนของพระสงฆ์ใช้รูปแบบเดิม ๆ ขาดจิตวิทยาในการสอน จึงควรปรับปรุงรูปแบบการจัดการเรียนการสอนให้นักเรียนมีส่วนร่วมมากขึ้น มีสื่อประกอบ การเรียนการสอนควรเน้นเรื่องการเรียนรู้ ที่จะนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้

พระสุรเชษฐ หนูเอี่ยม ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับ การพัฒนาการบริหารจัดการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในภาค ๑ ผลการศึกษาพบว่า ด้านวิชาการมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง โดยครูส่งรายงานผลการเรียนของนักเรียนได้ไม่ตรงตามเวลาที่กำหนด รองลงมาคือ ครูไม่ได้จัดทำแผนการสอน แนวทางในการพัฒนา คือ ศูนย์ฯ ควรสนับสนุนครูผู้สอนให้ได้รับการอบรมเกี่ยวกับเทคนิคการสอนใหม่ ๆ เพื่อเพิ่มพูนประสิทธิภาพการสอน และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสำหรับผู้บริหารควรที่จะมีการติดตามและประเมินผลหลักสูตร และควรมีการปรับปรุง พัฒนาหลักสูตรให้มีความเหมาะสม สำหรับในด้านการบริหารศูนย์ฯ ควรจะพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถด้านการจัดการเรียนการสอน การผลิตสื่อ การวัดและประเมินผล เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนการสอน^{๔๕}

พระมหาภักดี เกตุเรน ได้ทำการศึกษาเรื่อง ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับแรงจูงใจในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดช้างให้ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ศึกษาในกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๒๔๕ คน การศึกษาพบว่า ตัวแปรที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ได้แก่ สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับครู ความคาดหวังของผู้ปกครองที่มีต่อนักเรียน นิสยทางการเรียน สัมพันธภาพระหว่างนักเรียนกับเพื่อน และการสนับสนุนของผู้ปกครองต่อการเรียนที่ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ซึ่งตัวแปรทั้ง ๕ นี้สามารถรวมกันอธิบายความแปรปรวนของแรงจูงใจในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาได้ร้อยละ ๖๒.๑^{๔๖}

^{๔๕}พระสุรเชษฐ หนูเอี่ยม, “การพัฒนาการบริหารจัดการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในภาค 1 การพัฒนาการบริหารจัดการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในภาค ๑”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒๗ – ๑๒๘.

^{๔๖}พระมหาภักดี เกตุเรน, “ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับแรงจูงใจในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, (คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๓), หน้า ๑๑๐ – ๑๑๔.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ได้ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษา และการเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา ประเภทการจัดการศึกษาและเผยแผ่ธรรม ศึกษากรณี ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในวัดอนงคาราม ซึ่งได้การคัดเลือกยกย่องให้เป็นวัดดีเด่นด้านการจัดการศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ตามโครงการวิจัยและส่งเสริมวัดเพื่อการพัฒนาการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรม ในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ – ๒๕๔๘ ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ของวัด มีดังต่อไปนี้^{๔๖}

๑) ด้านโครงสร้างการทำงาน คำนึงถึงรูปแบบแนวทางการบริหารจัดการเรียนการสอนให้ประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมาย โดยการจัดเป็นโครงสร้างการบริหารเพื่อช่วยให้เกิดความชัดเจนในการบังคับบัญชา อำนาจการตัดสินใจและภารกิจต่าง ๆ ของบุคลากรในศูนย์โครงสร้างอำนาจหน้าที่ต่าง ๆ เป็นตัวขับเคลื่อนระบบการทำงานให้เกิดความมั่นคง และสะดวกในความรับผิดชอบของแต่ละฝ่ายงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๒) ด้านระบบการทำงาน มีพระอาจารย์ผู้สอนเป็นผู้รับผิดชอบในกิจกรรมต่าง ๆ กิจกรรมการเรียนการสอนจะดำเนินไปตามขั้นตอนที่วางไว้ โดยในแต่ละสัปดาห์ทุกวันศุกร์ คณะพระอาจารย์ผู้สอนจะเข้าร่วมประชุมเพื่อปรึกษาหารือถึงปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในศูนย์ และแนวทางแก้ไข รวมถึงระบบการคัดเลือกบุคลากรผู้เข้ามาร่วมกันทำงานในศูนย์ และสวัสดิการที่ศูนย์ตอบแทนแก่ผู้ทำงาน

๓) ด้านบุคลากร มีบุคลากรด้านการบริหารและบุคลากรด้านการสอน โดยบุคลากรที่เป็นครูผู้สอนมีทั้งพระผู้สอน และครูอาสาสมัครที่เป็นฆราวาส ผู้ที่ทำหน้าที่ครูผู้สอนจะผ่านการคัดเลือกโดยคำนึงถึงคุณวุฒิ วิทยวุฒิ และแรงจูงใจในการทำงานเป็นสำคัญ โดยเฉพาะอาจารย์ผู้สอนนั้นเป็นผู้มีการศึกษาที่ดี มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม ทำให้ภูมิความรู้และภูมิธรรมของท่านเป็นที่น่าเชื่อถือแก่ผู้เรียน ภารกิจอีกส่วนหนึ่งของพระอาจารย์ผู้สอน คือ แบ่งกันไปสอนในโรงเรียนที่อยู่ ใกล้ ๆ วัด โดยสอนทั้งวิชาพระพุทธศาสนา และโครงการธรรมศึกษาในโรงเรียน ซึ่งมีนักเรียนเข้าร่วมโครงการกว่า ๒,๕๐๐ คน ในแต่ละปีการศึกษา จึงเป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้พระอาจารย์มีประสบการณ์และทักษะในการสอนมากยิ่งขึ้น ประการสำคัญที่ช่วยให้การเรียนการสอนในศูนย์ดำเนินอยู่ได้เป็นระยะเวลานาน คือ อุดมการณ์ในการทำงานของทุกฝ่าย ที่มีความมุ่งมั่นพัฒนาตนเองและเสียสละแรงกายแรงใจมาร่วมกันทำงานโดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วน

^{๔๖} สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, “รูปแบบและยุทธศาสตร์การดำเนินงานของวัดที่จัดการศึกษา และเผยแผ่ศาสนาธรรมดีเด่น”, รายงานการวิจัย, (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๘), หน้า ๔๘ – ๕๑.

ตน แม้จะได้รับค่าตอบแทนเป็นเงินไม่มากนัก แต่ก็มีความตั้งใจในการทำงานเป็นอย่างดี จนทำให้การดำเนินงานบรรลุเป้าหมายอย่างต่อเนื่อง

๔) ด้านความสัมพันธ์กับชุมชน ประชาชนเห็นความสำคัญของกิจการงานของ พระศาสนา มีความไว้วางใจนำบุตรหลานเข้ามารับการอบรมศึกษาในศูนย์เป็นจำนวนมาก อีกทั้ง โรงเรียนต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงได้อาราธนาพระภิกษุที่วัดให้เข้าไปสอนในโรงเรียน และสนับสนุนให้นักเรียนเข้ามาเรียนในศูนย์ ถือได้ว่าระบบความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียนเป็นไปด้วยดี ผู้ปกครองนักเรียนที่พาบุตรหลานเข้ามาเรียนที่ศูนย์ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานของศูนย์ ด้วยการสนับสนุนด้านภัตตาหารแก่พระภิกษุผู้สอน และเลี้ยงอาหารนักเรียน เมื่อมีกิจกรรมใดที่ศูนย์จัด จะมีการเรียนเชิญผู้ปกครองมาประชุมปรึกษาหารือ ทำให้บางปัญหาที่ทางศูนย์ไม่สามารถแก้ไขได้ แต่ทางผู้ปกครองได้ร่วมมือทำให้กิจกรรมดำเนินไปได้ด้วยดีและต่อเนื่อง

สุปราณี เวชประสิทธิ์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง การประเมินโครงการศูนย์ศึกษา พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จังหวัดสมุทรปราการ ผลการศึกษาพบว่า โครงการศูนย์ศึกษา พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จังหวัดสมุทรปราการ ยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการ ความจำเป็นของสังคมได้เนื่องจากบริบทของสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ประกอบกับ ปัญหาด้านการบริหารจัดการของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ทำให้ไม่ได้รับความสนใจ จากเด็กและเยาวชน ผู้ปกครอง และชุมชน ส่งผลให้มีผู้สนใจเรียนน้อยลง นักเรียนในศูนย์ไม่มี คุณลักษณะที่โดดเด่นแตกต่างไปจากเด็กที่ไม่ได้เรียน ศูนย์บางแห่งต้องหยุดดำเนินการในบางปี จนถึงขั้นยุบศูนย์ นอกจากนี้ยังขาดความพร้อม และความเหมาะสมของปัจจัยนำเข้า ด้านหลักสูตร ครูผู้สอน สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ และสถานที่ ประกอบกับการดำเนินงานศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวัน อาทิตย์ เป็นการศึกษาสงเคราะห์นอกระบบโรงเรียนที่วัดหรือสถานศึกษาจัดตั้งขึ้น ไม่มีรูปแบบการ ดำเนินงานที่เป็นมาตรฐาน และดำเนินงานในวันหยุด ทำให้ประสบปัญหาเกี่ยวกับคณะทำงาน โดยเฉพาะขาดผู้ที่มีความเชี่ยวชาญ และให้ความสำคัญของการดำเนินงานอย่างแท้จริง จึงทำให้มี ปัญหาในด้านการจัดทำโครงสร้าง การกำหนดหน้าที่และการประชุมปรึกษาหารือของคณะทำงาน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะขับเคลื่อนระบบการทำงานให้เกิดความมั่นคง สะดวก และมี ประสิทธิภาพ^{๔๔}

^{๔๔}สุปราณี เวชประสิทธิ์, “การประเมินโครงการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จังหวัด สมุทรปราการ”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑๗ – ๑๒๐.

พระมหาวีรพล โพธิ์เงิน ได้ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เพื่อมุ่งสู่การบูรณาการงานในพื้นที่ ในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีการพัฒนาเพื่อมุ่งสู่การบูรณาการงานในพื้นที่ทุกระดับ ในระดับปานกลาง ได้แก่ ด้านหลักสูตรการเรียนการสอน ด้านงบประมาณ ด้านผู้สอน ด้านสถานที่และด้านการวางแผน สำหรับข้อมูลส่วนบุคคลและข้อมูลการทำงานที่ทำให้บุคลากรมีทักษะที่แตกต่างกันคือ ปัจจัยด้านอายุ ระยะเวลาการทำงาน และการมีส่วนร่วม แต่เพศ พรรษา การศึกษา และตำแหน่ง ไม่ได้เป็นปัจจัยสำคัญต่อการมีทักษะที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตามผู้บริหารและผู้เชี่ยวชาญให้ความเห็นว่า ศูนย์จะพัฒนาสู่การบูรณาการในพื้นที่ได้จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการวางแผน เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วม ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะว่า ผู้บริหารศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ควรปรับวิสัยทัศน์และภารกิจในการดำเนินงาน ควรมีการทบทวน โครงสร้างการบริหารงาน ประสานงานตัวแทนชุมชน ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในพื้นที่ ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินงาน ร่วมตัดสินใจในการพัฒนาศูนย์^{๔๕}

พระมหาวรจ จันทคุตุโต ได้ทำการศึกษาเรื่อง คุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา: กรณีสึกขา ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า^{๔๖}

๑) ด้านหลักสูตร/กฎระเบียบ ศูนย์พุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสวนดอก มี หลักสูตรในการจัดการเรียนการสอนชัดเจน แต่มาตรการในการควบคุมความประพฤติ ระเบียบวินัยยังไม่ได้เป็นไปตามกฎระเบียบ ที่ตั้งไว้ และยังไม่มีการมีมาตรการหรือนโยบาย ชัดเจนในการส่งเสริมวินัยของผู้เรียนโดยใช้วิธีการจูง รวมไปถึงการสร้างกระบวนการกลุ่ม ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการดูแลความสงบเรียบร้อย ส่วนใหญ่จะใช้มาตรการควบคุมดูแล โดยครูผู้สอนที่ได้รับมอบหมายให้ดูแลงานด้านปกครอง ทำให้ไม่สามารถดูแลได้อย่างทั่วถึง

๒) ด้านวัสดุอุปกรณ์/สื่อการสอน ศูนย์พุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดสวนดอก ขาดแคลนงบประมาณ ทำให้ไม่สามารถจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนและสื่อการสอนที่ทันสมัยให้เพียงพอ

^{๔๕}พระมหาวีรพล โพธิ์เงิน, “การพัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เพื่อมุ่งสู่การบูรณาการงานในพื้นที่ ในเขตกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒), หน้า ๕๑ – ๕๔.

^{๔๖}พระมหาวรจ จันทคุตุโต, “คุณภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนตามหลักไตรสิกขา: กรณีสึกขา ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐๕ – ๑๑๐.

๓) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ศูนย์พุทธศาสนวันอาทิตย์วัดสวนดอก มีจุดเด่นในการ จัดกิจกรรมบริหารจัดการจิตเจริญปัญญาทั้งในการเรียนการสอน และในกิจกรรม การดำรงชีวิตประจำวันที่หลากหลาย แต่มีสื่อการเรียนรู้ค่อนข้างน้อย และไม่ค่อยมีการพัฒนาผู้เรียนให้ผลิตสื่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง

๔) ด้านการวัดผลและประเมินผล ศูนย์พุทธศาสนวันอาทิตย์วัดสวนดอก มีหลักการประเมินผลการเรียน แต่ยังไม่มีการวัดผลประเมินผลในด้านพฤติกรรมให้ ครอบคลุมถึงชีวิตประจำวันนอกชั้นเรียน ทำให้ไม่สามารถสรุปผลลัพธ์ และผลกระทบจาก การจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับตามสภาพจริง และมีวิธีการประเมินผลค่อนข้างน้อย รวมไปถึงยังไม่มี การวัดประเมินผลที่ครอบคลุมหลักไตรสิกขา

พระประสิทธิ์ สิริธโร และคณะ ได้ทำการศึกษาเรื่อง รูปแบบการจัดการเรียน การสอน พุทธศาสนวันอาทิตย์ ที่สอดคล้องกับเครือข่ายโรงเรียนพุทธศาสนวันอาทิตย์ในจังหวัด เชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า แนวทางการจัดการเรียนการสอนพุทธศาสนวันอาทิตย์ในปัจจุบัน ได้ยึดกรอบ การเรียนการสอนในโรงเรียน ซึ่งมีรูปแบบตายตัว ทำให้ไม่สอดคล้องกับเป้าหมาย ส่งผลให้เกิด ปัญหาในการบริหารจัดการ ปัญหาด้านบุคลากร หลักสูตร สื่อการเรียนการสอน การจัดระบบ ข้อมูล งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ สถานที่เรียน การมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทำให้แนวโน้มของ จำนวนศูนย์ที่เปิดสอนลดลงและจำนวนนักเรียนที่ลดลง อย่างไรก็ตามยังมีศูนย์ บางแห่งยังมีศักยภาพในปัจจุบันบางอย่างที่เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอน เช่น ศักยภาพบุคลากร บริบททางสถานที่ การมีจิต อาสาของ ผู้ที่เกี่ยวข้อง และจากการศึกษาพบว่า การจัดการเรียน การสอนไม่มีควมมีรูปแบบที่ตายตัว สำเร็จรูป แต่ควร มีรูปแบบและวิธีการที่หลากหลายขึ้นอยู่กับสภาพ สังคมและสถานการณ์ ทางสังคม ปัจจุบัน โดยยึดปัญหาและความต้องการของผู้เรียนและชุมชน เป็นสำคัญ เพื่อให้สอดคล้องกับเงื่อนไข บริบทของพื้นที่ และควรสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมใน ระดับต่าง ๆ ของกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งกลุ่ม ผู้เรียน ผู้ปกครอง ครูผู้สอน และหน่วยงานสนับสนุนทั้ง ภาครัฐ เอกชน อาสาสมัคร ตลอดจนถึงกลุ่มผู้มีจิต ศรัทธาต่าง ๆ ให้มากยิ่งขึ้น^{๕๐}

^{๕๐}พระประสิทธิ์ สิริธโร และคณะ, รูปแบบการจัดการเรียน การสอนพุทธศาสนวันอาทิตย์ ที่ สอดคล้องกับเครือข่ายโรงเรียนพุทธศาสนวันอาทิตย์ในจังหวัด เชียงใหม่, รายงานวิจัย, (สำนักงานกองทุน สนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๔๗), หน้า บทคัดย่อ.

กัจจ กัจจกัจจ ได้ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษาความคิดเห็น เกี่ยวกับการจัดกิจกรรม การเรียนการสอนของผู้เรียนหลักสูตรระดับชั้นสูงของ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เขต กรุงเทพมหานคร การศึกษาพบว่า ผู้เรียนหลักสูตรระดับชั้นสูงของศูนย์ศึกษา พระพุทธศาสนาวัน อาทิตย์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนการสอน โดยรวมและแยกเป็นรายด้านในระดับ ปานกลาง ผู้เรียนหลักสูตรระดับชั้นสูงของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จำแนก ตามเพศ ระดับการศึกษาในระบบโรงเรียน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระบบโรงเรียนปีการศึกษาที่ผ่านมา และ สาเหตุของการเข้าเรียนในหลักสูตรของศูนย์ฯ ของผู้เรียนสถานภาพ ระดับการศึกษาและฐานะทาง เศรษฐกิจของครอบครัวของผู้ปกครอง ที่มีความแตกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดกิจกรรม การเรียนการสอนโดยรวมไม่แตกต่างกัน ผู้เรียนหลักสูตรระดับชั้นสูงของศูนย์ศึกษา พระพุทธศาสนาวัน อาทิตย์ที่ผู้ปกครองมีอาชีพต่างกันมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .๐๕ และ มีข้อเสนอแนะว่าศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ควรปรับปรุงใน เรื่องอุปกรณ์การสอนให้มีจำนวนมากขึ้น^{๕๒}

ประเสริฐ อามาศย์เอก ได้ทำการศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการลาออก กลางคันของนักเรียนในศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุระหว่าง ๑-๑๒ ปี เรียนในชั้นต้นตัดสินใจมาเรียน เอง สภาพ ครอบครัวมีรายได้ ระหว่าง ๕,๐๐๑- ๑๐,๐๐๐ บาท/เดือน ส่วนใหญ่เข้ามาเรียนเพราะ สนใจธรรมะ ลักษณะการลาออกกลางคันของนักเรียน คือ นักเรียนตัดสินใจลาออกกลางคันเอง ด้วยเหตุผล คือ ไม่มี เวลาเรียน เพราะต้องการทำการบ้าน อ่านหนังสือ ช่วยผู้ปกครองทำงาน แม้จะ ลาออกกลางคันแล้ว แต่ส่วนใหญ่ สามารถนำความรู้ที่เคยเรียน ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ และยังได้รับการยกย่อง ชมเชยจากผู้ปกครองว่ามีความประพฤติดีขึ้นอีกด้วย และรู้สึกไม่แน่ใจว่าจะ กลับมาเรียนในศูนย์ฯ อีก หรือไม่ เพราะเรียนใน โรงเรียนประจำหนักอยู่แล้ว ปัจจัยที่มี ความสัมพันธ์กับการลาออกกลางคันของ นักเรียน ได้แก่ ความสมัครใจเรียน การขาดเรียน สัมฤทธิ์ ผลทางการเรียน รายได้ครอบครัว กล่าวคือ กลุ่มนักเรียนที่สมัครใจมาเรียนจะลาออกกลางคัน มากกว่านักเรียนที่ไม่สมัครใจมาเรียน เพราะนักเรียน มีอิสระในการตัดสินใจ การขาดเรียนบ่อย (ขาดเกิน ๕ ครั้ง) จะส่งผลให้นักเรียนมีสัมฤทธิ์ผลทางการ เรียนต่ำ จึงลาออกกลางคัน รายได้

^{๕๒} กัจจ กัจจกัจจ, การศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของผู้เรียน หลักสูตรระดับชั้นสูงของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เขตกรุงเทพมหานคร, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร มหาบัณฑิต (การศึกษาผู้ใหญ่) , บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๕๕), หน้า บทคัดย่อ.

ครอบครัวทำให้เด็กเรียนลาออกกลางคัน เพราะต้องช่วยแบ่งเบาภาระผู้ปกครองด้วยการทำงานบ้าน ส่วนปัจจัยที่ไม่มีความสัมพันธ์ ได้แก่ เพศ อายุ ความสนใจเรียน การปรับตัวเข้ากับเพื่อน แรงจูงใจในการเรียน การเห็นความสำคัญการเรียนพิเศษ เนื้อหาหลักสูตร วิธีการสอนของครู บรรยากาศภายในชั้นเรียน การเห็นความสำคัญต่อการศึกษาของบุตร และความสัมพันธ์ ภายในครอบครัว ข้อเสนอแนะที่มีต่อศูนย์ฯ คือ ควรหาแนวทางการสอนวิชาธรรมะที่สามารถเข้าถึงผู้เรียนได้ เช่น ใช้สื่อประกอบการสอนวิชาธรรมะ เป็นต้น สำหรับนักเรียนที่มีสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนต่ำ ครูผู้สอนควรเอาใจใส่หรือเปิดสอนพิเศษให้ เนื่องจากผู้ปกครองมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของนักเรียนควรขอความร่วมมือจากผู้ปกครองให้มีส่วนร่วมในการควบคุมดูแลการเรียนในศูนย์ฯ ของนักเรียนอย่างใกล้ชิด กรณีที่นักเรียนขาดเรียนบ่อย ศูนย์ฯ ควรมีหนังสือแจ้งให้ผู้ปกครองทราบเพื่อช่วย ดักเตือนสำหรับสถานที่เรียนศูนย์ฯ ควรจัดทำความสะดวกห้องเรียน ห้องน้ำของศูนย์ฯ ให้แก่นักเรียน^{๕๓}

สรุปได้ว่า จากการทบทวนผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมดข้างต้น อาจสรุปได้ว่าศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ กำลังประสบปัญหาในการจัดการเรียนการสอนทุกด้าน โดยเฉพาะด้านหลักสูตรการสอน งบประมาณ ครูผู้สอน สถานที่ สื่อการเรียนการสอน จนส่งผลให้มีเด็กนักเรียนต้องออกกลางคัน ขาดการสนับสนุนจากชุมชน ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เพื่อมุ่งสู่การบูรณาการงานในพื้นที่ตามที่คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม มีเจตนารมณ์ที่จะปรับวิธีการบริหารจัดการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ให้เป็นไปตามความต้องการของคนในชุมชน เพื่อเป็นแหล่งพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมที่แท้จริงต่อไป ประกอบกับการพัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์เป็นงานใหม่ การวางแผนเพื่อให้ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์มีความเป็นไปได้เร็วยิ่งขึ้นก็คือ การวางแผนที่เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาองค์กร

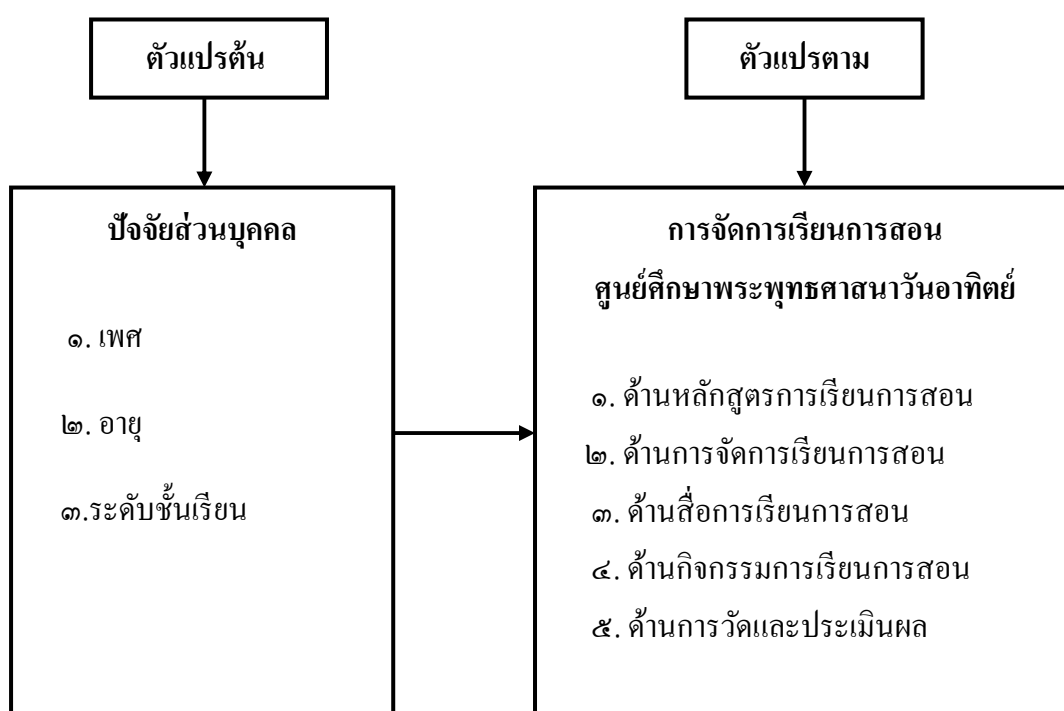
^{๕๓} ประเสริฐ อำมาตย์เอก, “ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการลาออกกลางคันของนักเรียนในศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ในเขตกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตพัฒนชุมชน (พัฒนชุมชน), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า บทคัดย่อ.

๒.๔ กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาการจัดการเรียนการสอนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ อำเภอนิมนต์น้อย จังหวัดนนทบุรี” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

- ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ สภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ และระดับชั้นเรียน

- ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ กรอบแนวคิดเห็นของประชากรที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนของศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ อำเภอนิมนต์น้อย จังหวัดนนทบุรี ดังแผนภูมิที่แสดง

แผนภูมิที่ ๒.๑ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย